د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د
ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو
د تالیف لوی ریاست

فرهنـــګ

یوولسم ټولګی

فرهنګ - یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

درسي کتابونه د پوهنې وزارت پورې اړه لري.پلورل او پېرودل يې په
کلکه منع ده. له سرغړوونکو سره قانوني چلن کېږي.

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنګ

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مؤلفان

ـ عبدالحمید عاطف

ـ فضل الرحمٰن فقیهي

علمي او مسلکي ایدیت

ـ دکتور خوش نظر پامیرزاد

ـ عبدالرؤوف حکیمي

ژباړونکی

احمد شاه زغم

د ژبې اډیټوران

- محمد امین نژند

- غلام سرور گلاب زی صافی

دیني، سیاسي او کلتوري کمېټه

ـ ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.

ـ حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کمېټه

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین

ـ دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول

ـ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

ـ صفت الله مومند

(c) ketabton.com: The Digital Library

مِلّي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو استاذانو، ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي؛ البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، د همدې ارزښتونو پر بنا تدوین او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دارنده مسؤولیتونه لري.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې برخه کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په تدوین کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په ترتیب او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکلړ

خپرکي	د لوست شمېر	سرلیک	مخ
	سریزه		ح
	د کتاب عمومي موخې او هدفونه		۱
لومړی خپرکی	اسطورې او افسانې		۲
	لومړی لوست	اسطورې او افسانې	۳
	دویم لوست	کیسې او حکایتونه	۱۱
	دریم لوست	رزمي شعرونه او شهنامه لوستل	۱۵
	د لومړي خپرکي لنډیز		۱۹
دویم خپرکی	ولسي ادبیات		۲۰
	څلورم لوست	لنډۍ	۲۱
	پنځم لوست	متلونه او مقولې	۲۵
	د دویم خپرکي لنډیز		۲۷
دریم خپرکی	جامې او پوښاک		۲۸
	شپږم لوست	زموږ د هیواد د خلکو جامې	۲۹
	اووم لوست	د واده او کوژدې د مراسمو جامې	۳۳
	اتم لوست	د جشنونو، اخترونو او .... جامې	۳۵
	نهم لوست	د ماشومانو جامې	۳۹
	د دریم خپرکي لنډیز		۴۱
څلورم خپرکی	واکمني او سیمه ییزه اداره		۴۲
	لسم لوست	زموږ د هیواد کورنی توکمیز جوړښت	۴۳
	یوولسم لوست	مرکه او جرگه	۴۵
	دولسم لوست	د تاوتریخوالي او دښمنیو سر چینې، لاملونه ...	۴۹
	د څلورم خپرکي لنډیز		۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی	استوګنځایونه، د ودانیو جوړو لو مواد، لارې او طرحې		۵۴
	دیارلسم لوست	سمڅې او ختین کورونه	۵۵
	څوارلسم لوست	څپرې کورونه	۵۹
	پنځلسم لوست	غوجلې	۶۳
	شپاړسم لوست	کلا،برج او د کوترو کوټې	۶۷
	اوو لسم لوست	جوماتونه او کاروان سرا یونه	۷۱
	اتلسم لوست	کاشي کاري	۷۵
	نولسم لوست	د میناتوری هنرونه	۷۹
	د پنځم څپرکي لنډیز		۸۳
شپږم څپرکی	په سیمه او په هیواد کې لیږد را لیږد		۸۴
	شلم لوست	د انسانانو په واسطه لېږد را لېږد	۸۵
	یوویشتم لوست	په لومړنیو وسایطو سره لېږد را لېږد	۸۷
	دوه ویشتم لوست	دخارویو په واسطه لېږد را لېږد	۹۱
	درویشتم لوست	په پر مختللو وسایطو سره لېږد را لېږد	۹۷
	د شپږم څپرکي لنډیز		۱۰۱
اووم څپرکی	لوبې او ورزشونه		۱۰۲
	څلرویشتم لوست	سیمه ییزې لو بې	۱۰۳
	پنځه ویشتم لوست	لامبو وهل	۱۰۷
	شپږ ویشتم لوست	غیږ نیول (پهلواني)	۱۱۱
	اوه ویشتم لوست	په بیلابیلو لوبوکې ملي ټیمونه	۱۱۳
	اته ویشتم لوست	د نړیوال المپیک په لوبو کې زموږ دهیواد....	۱۱۷
	د اووم څپرکي لنډیز		۱۱۹
	اخځلیکونه		۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

فرهنګ څه شی دی؟

فرهنګ

شنیـــدم زدانـــای فرهنـګ دوست　　　زهی آنکه فرهنګ ملکش نکوست

زموږ ګران هېواد افغانستان چې په تېرو وختونو کې دآریانا او خراسان په نومونو يادېده، د پېړيو په اوږدو کې د روښانه ملّي او فرهنګي هويت لرونکی و.

زموږ دغه ملّي او فرهنګي هويت عبارت دي له: تاريخ، ژبه، هنرونه، ادبيات، زاړه رسمونه او دودونه، چې د پېړيو په اوږدو کې زموږ د نيکونو په واسطه ايجاد شوي او دوخت په بهیر کې پاخه شوي او وده يې کړې ده.

د دې ملّي او فرهنګي زېرمو او پديدو له یو ځای کېدو څخه زموږ ملّي پېژندپانه منځ ته راغلې ده، هره ټولنه فرهنګي تنوع لري، زموږ ټولنه په ملّي فرهنګ راغونډه او زموږ خلک د دې فرهنګ په شتون کې خپل رنګ او بڼه غوره کوي.

په فرهنګ کې علوم، باورونه، ګمانونه، ګروهنې، تهذيبونه، هنرونه، د ژوند لارې، سنتونه او رواجونه ټول شامل دي. په لنډ ډول فرهنګ د يوه ملت د پوهنو، د مادي او معنوي نوښتونو او ابتکارونو ټولګه ده.

ستاسو په لاس کې داکتاب، او وه څپرکي لري،

په لومړي څپرکي کې اسطورې، کيسې او حکايتونه دي چې د خلکو په منځ کې دود دي، په کوم ډول منځ ته را غلي او څرنګه ترنن ورځې رارسېدلي دي؟

همدارنګه رزمي اشعار او د شهنامې لوستلو دود بيان شوی دی.

په دويم څپرکي کې ولسي ادبيات لکه: لنډۍ، متلونه او مقولې دي (د مشت نمونۀ خروار) په ډول ياد شوي دي. تاسې به په يقين سره په سلګونو داسې نورې هم په ياد لرئ او هم به يې راغونډې کړئ.

په دريم څپرکي کې زموږ د خلکو د ساده او د ځانګړو مراسمو د جامو ښکلې او ډولونه د هغوی له تصويرونو سره درپېژندل شوي دي، چې د کليو، باندو، د ښار او سيدونکو او د

ماشومانو ځانګړې جامې پکې شاملې دي، له پخوا څخه تر نن پورې دود لري.

په څلورم څپرکي کې زموږ د هېواد د کورنیو او قومونو جوړښت، دکلیو او کورنیو ترمنځ اړیکې، د جرګو او مرکو د دودیزې سیمه ییزې و اکدارۍ ځرنګوالی، د قومي شوراګانو او جرګو ګټې، مزایاوې او زیانونه بیان شوي دي چې د هغې په اړه کې به معلومات ترلاسه کړئ، قضاوت به هم وکړئ او خپل نظرونه او وړاندیزونه به د ښاغلي ښوونکي سره شریک کړئ.

په پنځم څپرکي کې به د خپلو اجدادو او نیکونو د ژوند د لرغونو ځایونو، د غارونو پخواني کورونه، ختین او ډبرې کورونه، کلاګانې، برجونه، د پلرونو او نیکونو کورونه، د ښارو و غوجلې د هغوی د جوړښت د ځرنګوالي او تصویرونو سره وګورئ، او تاسې د دې ټولو سره بلد یاستئ، زموږ د هېواد د جوماتونو، پخوانیو کاروان سرایونو، د معمارۍ هنر، کاشي کارۍ او د میناتورۍ د هنرونو نمونې پېژنئ او په یقین سره د هغوی د راژوندي کولو، پرمختګ او پراخوالي په فکر کې هم یاست.

په شپږم څپرکي کې د تېر شوي وخت او نننۍ ورځې د لېږد رالېږد وسیلو ډولونه د انسانانو او څارو و په ګډون د لېږد رالېږد لومړني او د نن ورځې پرمختللې و اسطې د هغوی د تصویرونو سره ترتیب او تاسې ته مو درپېژندلې دي.

په او وم څپرکي کې د لوبو او بدني روزنې ډولونه بیان شوي دي چې تاسې د لوبو د منځته راتلو په موخو او د ځینو سیمه ییزو لوبو د کولو په طریقو او ګټو سره بلد شئ.

کوم شیان چې موږ په دې کتاب کې راټول کړي دي د بحر د هغو او بو په شان دي چې په کوزه کې ترې را واخیستل شي.

زه یقین لرم چې تاسې ځوانان به د دې لوی رسالت څخه خبر یاست، پام به مو وي او کوښښ به کوئ چې د هېواد د ګټور، پراخه او لوی فرهنګ راغونډولو او روښانولو ته به پام کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب عمومي موخې او هدفونه

د دې کتاب له تدریس څخه وروسته تر هرڅه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یووالی او یو موټی کېدل ټینګښت ومومي.

د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوي روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو له فرهنګ سره بلد شي.

د زده کوونکو معلومات او پوهه به په دې برخه کې دومره پراختیا ومومي ترڅو وپوهېږي چې زموږ د خلکو فرهنګ او زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې پر فرهنګ سربېره زموږ د ګران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وویاړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې:

د فرهنګ مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوی ځای ورکړ شوی دی او تاسې په یقین سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ له ځانګړتیاوو او ځرنګوالي خبرپاستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هویت څرګندوی دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بېلابېلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډکلتور سره به ستاسې مینه لا زیاته شي او د هغې د بیا رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او د غیر افغاني عناصرو د فرهنګونو له منلو څخه په کلکه ډډه وکړي. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو او د هغې د محتوا او (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتیا او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

اُسطورې او افسانې رزمي شعرونه او...

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عامیانه لاسته راوړنو سره بلد شي او د هغوی محتواوې، توکي، مفاهیم او ارزښتونه به وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په منځ کې په دې ډول ادب، دود او تاریخي قدامت باندې پوهه شي، له یوه نسل څخه بل نسل ته د هغې د انتقال او د پېړیو په تېرېدلو سره چې کوم بدلونونه په دې کې راغلي دي، وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په تولنیز ژوند کې د دې ډول ادب په ګټو، ښېګڼو او اغیزو باندې پوه شي او د هغو معروفو او مشهورو کتابونو سره به چې د حماسي داستانونو، حکایتونو او اسطورو لرونکي دي، آشنا شي.

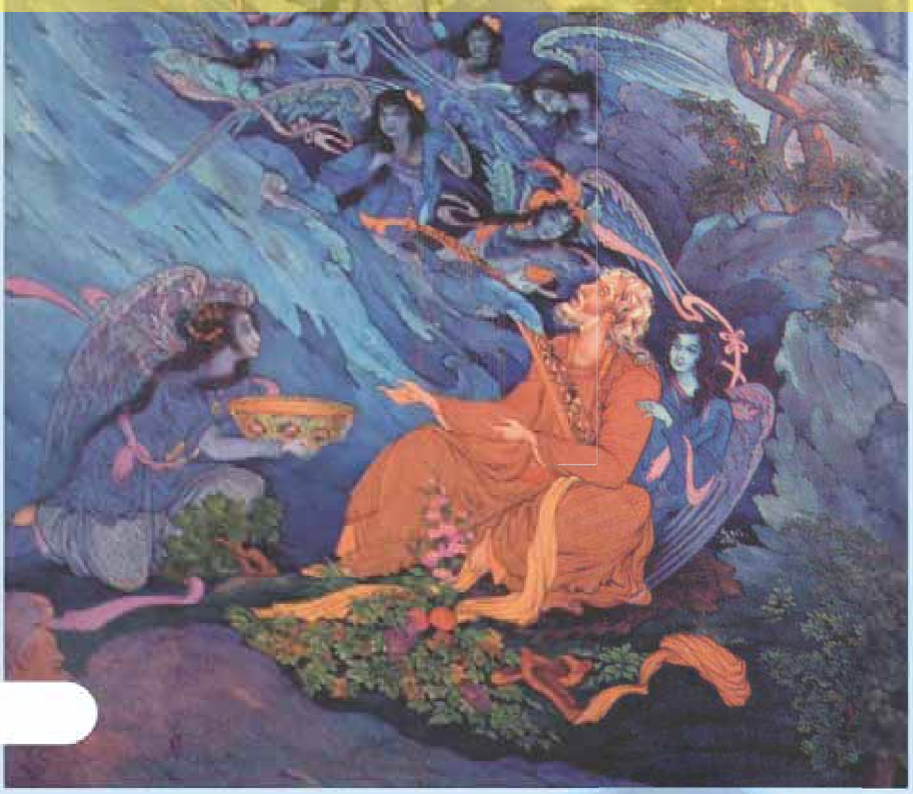

لومړی لوست:

اُسطورې او افسانې

- اسطوره څه ته وايي؟
- تاسو څو افسانې اورېدلي او په ياد مو دي؟

اسطوره : زموږ د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو يوه اساسي برخه ده. دغه وګړنيزه ادبي برخه د تېرو وختونو په اوږدو کې زموږ د خلکو د لوړو خيالونو او تصوراتو محصول دی چې له يوه نسل څخه بل نسل ته را رسېدلي او تر ننه پورې يې دوام کړی دی.

(۲) تصوير

اسطورې هغه داستانونه دي چې ډېر ځله خيالي او جوړه شوې محتوا لري او زياتره د هغو شته والی او عملي توب د عقل له پلوه شوونی نه برېښي، خو افسانې کله عادي او کله اسطورو ته ورته محتوا لري.

د اسطورو اصلي توکي د افرادو، پېښو او پديدو په ستاينه کې زياته مبالغه ده، لکه: د فردوسي شهنامه او ځينې نور داستانونه چې اسطوره يي محتوا لري او داسې ښکاري چې له ځانه جوړ شوي وي او يا د هغې په اصل کې نور مطلبونه او پېښې د مبالغې په ډول ورزيات شوي وي.

اسطوره د يوه قوم د تاريخي او نا ليکل شوو خيالونو او د هغوی د تاريخي شته والي هنداره او سريزه ده. اسطوره د يوه قوم د ملي او ټولنيزو ارزښتونو بېانونکې ده. داسې چې د کيسو په قالب کې د هغه قوم د زړه راښکونکو غريزوي او آرماني هېلو ترجماني کېږي. د اسطورې تر ټولو مهمه ځانګړنه د هغې غير عادي ژبه او جوړښت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسطورې له عقل او باور څخه لرې په نامعلوم زمان او مکان کې د غیر عادي، خیالي او د ډېرو غښتلو قهرمانانو غیر عادي او نا آشنا کیسې دي.

د بېلګې په ډول: د فردوسي شهنامه په نړیواله کچه تر ټولو ستر حماسي اثر او محتوا یې د لرغونو قومونو د اسطورو ټولګه ده. فردوسي په خپل منظوم حماسي اثر کې لرغوني اسطوروي میراثونه په استاذانه ډول په دري ژبه منظوم کړي دي.

اسطوروي کیسې او پخوانۍ حماسي سندرې په نالیکلي او شفاهي توګه د سندربولو او بزګرانو په وسیله سینه په سینه او خوله په خوله وروستیو نسلونو ته را رسېدلي دي او د فردوسي د شهنامې بنسټیز آرونه جوړوي.

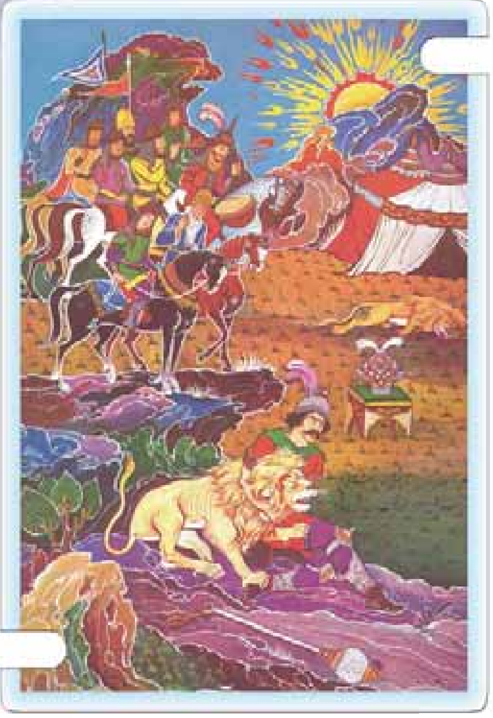
(۳) تصویر

افسانه (کیسه)

افسانې د خلکو د ژبنیو لاسته راوړنو یوه غوره برخه ده. دا ډول خبرې له لرغونو وختونو څخه را په دې خوا د خلکو په ټولنیز او عاطفي ژوند کې موجودې دي.

انسانان له پخوا زمانو را په دې خوا د افسانو له ویلو او اورېدلو سره مینه لري. په ځانګړې توګه دغه مینه په ماشومانو او ځوانانو کې ډېره زیاته ده.

ماشومان د ژمي په شپو کې تر تودو صندلیو لاندې او یا په تودو کوټو کې د خپلو نیاګانو یا د باباګانو چار چاپېر را ټولېږي دوی د دیوانو او ښاپېرو، آدم خان او دُر خانۍ، مؤمن خان او شیرینو، بهرام او ګل اندامې، ورقه او ګل شاه، شیر عالم او میمونې، یوسف او زلیخا او نورو افسانو په برخه کې کیسې کوي. او داسې یې پیلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و، نه و، يو پـاچا و ناست په دو کانچه و
مـا و وېشت په ډېره هغه ولـوید په لکـړه

یا په دري ژبه (افسانه، سي سانه، چهل مرغک ده یک خانه)

یا: یو و، یونه و غیر له خدایه بل څوک نه و

یا: یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیچ کس نبود

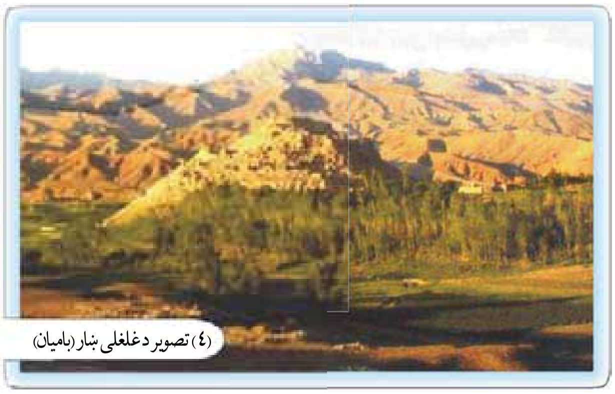

(٤) تصویر د غلغلی ښار (بامیان)

او په داسې ویناو و او جملو کیسې پیلوي او ماشومان یې په مینه سره اوري.

زموږ ګران هېواد چې له پخوا زمانو راهیسې یو بډای فرهنګي هېواد و، تل یې په خلکو کې د افسانو ویل او اورېدل دود و او تر ننه پورې دوام لري، لکه:

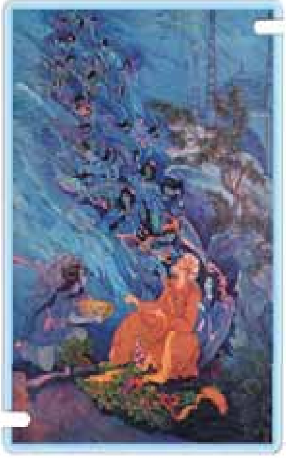

(٥) تصویر

د مرد او نامرد، وري او لېوه کیسې د کلیلې او دمنې کیسې چې د ځناورو او ښاروبو په ژبو یې وایي. همدارنګه د هزارویکشب، فقیر ادهم، شیر او نجار، زمري او ګیدړې، زمري او بابه دهقان، د بابه خارکش او په لسګونو نورې افسانې.

په پخوا وختونو کې چې خلکو ډېر کارونه، نه درلودل او هم د بوختیاو و نننې وسایل لکه راډیو، تلویزیون، او... هم نه و، نو خلکو خپل وزګار وختونه دګټورو خبرو او کیسو په اورېدلو تېرول او د ژمي په اوږدو شپو کې به یې کیسې او افسانې ویلې.

نن هم زموږ د خلکو په منځ کې دکیسې کولو دود شته، خو د تېرو وختونو په پرتله دومره زیات نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افسانو منځ پانګه (محتوا)

وګړنيزې کيسې يا افسانې ډول ډول منځپانګې لري او هره کيسه موږ ته د تېرو خلکو د ژوند د عادتونو او آرمانونوټولې خواوې ښيي. په افسانو کې له عقله لرې برخليکونه او په زړه پورې پېښې تمثيلېږي، لکه: د جادوګرۍ، توردېو، سپين ديو، سيمرغ، د کوه قاف ښاپيرۍ، اتلانو، رستم او نورو رولونه د يادونې وړ دي.

څرنګه چې په افسانو کې ټولنيزې چارې او د تېرو خلکو ترمنځ اړيکې له يو بل سره بيانېږي؛ همدارنګه د حرص، ظلم او برلاسۍ، قهر، غوسې، کينې، د دروغو څخه بد ويل کېږي او ښه فضايل او خصلتونه لکه رښتيا ويل، پاک زړه توب، عدالت، مينه، قناعت، زغم، حوصله او سربښندنه ستايل کېږي. بايد و وايو چې ځينې افسانې زموږ د تېرو خلکو د سپېڅلې مينې څرګندونه کوي او د مخکنيو خلکو او ټولنو د ارادو او عواطفو ښودونکې او څرګندونکې ګڼل کېږي.

افسانې موږ ته د وفادارۍ او مينې درس راکوي او پندونه ترې اخيستل کېږي.

کله ناکله وګړنيزې افسانې په بېلابېلو ځايونو او وختونو کې په يو او بل ډول موږ ته را رسېدلي دي، نو د لېږد او انتقال د زمانې په بهېر کې يې له يوه نسل څخه بل نسل ته بدلون موندلی دی.

تاسې يو له هغو افسانو څخه چې د خلکو په منځ کې دود دي په لاندې ډول لولئ:

د زمرت Zumrat او قيمت کيسه (افسانه)

و، نه و، غير له خدایﷻ بل څوک نه و.

په تيرو زمانو کې يو سړی و، چې د يوه ځنګله په څنګ کې يې ژوند کاوه. دغه سړي دوه لورګانې او دوه ښځې درلودې، ديوې لور نوم يې (زمرت) او د بلې نوم (قيمت) و. قيمت لټه او (زمرت) هوښياره او خواريکښه نجلۍ وه. د (قيمت) مور به تل خوابدې او نارامه وه چې لور يې ولې لکه د (زمرت) غوندې هوښياره نه ده.

(قيمت) ته به يې چې څومره نصيحت کاوه ګټه يې نه کوله او له بل پلو به يې له (زمرت) سره کينه او بدي کوله او د هغې د له منځه وړلو په فکر کې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه ورځ يې د تل په شان خپل مېړه ته د (زمرت) څخه سر وټکاوه او شيطاني يې ورته وکړه، (زمرت) يې د پلار په نظر کې لټه، بېکاره او بدګزاره معرفي کړه او ويې ويل: «که دا لور دې له کوره ورکه نه کړې، نو زه له کوره ځم» خو ورځې او هفتې يې خپل مېړه وګواښه.

د (زمرت) پلار بله چاره نه لرله او هغه يې له ځان سره يوه ځنګله ته بوتله او د ځنګله په يوه ګوښه کې يې پرېښوده. خپل تبر يې را واخيسته او د ځنګله بلې خوا ولاړ. تبر يې په يوه ونه کې وځړاوه او خپله د (زمرت) له نظره په پټه بېرته کورته وګرځيد، (زمرت) يې په ځنګل کې يوازې پرېښوده.

د ورځې په اوږدو کې يې باد تبر ښوراوه او په ونه لګېده. (زمرت) د تبر د غږ په اوريدو تر ماښامه پورې فکر کاوه چې پلار يې ونې غوځوي.

کله چې ماښام او تياره خپره شوه او پلار يې رانه غی، ناچاره په وېره وېره د تبر د غږ په لور لاړه او هلته يې وليده چې تبر باد په ونه وهي او پلار يې نشته. ډېره وويريده، يو خوا بله خوا يې منډې ووهلې او د پلار جان، پلار جان! نارې يې وهلې. په ډېرو منډو او لټونونو په تياره شپه کې روانه وه، آخر يې د ځنګله په يوه ګوښه کې يوه تته رڼا وليده، ځان يې هلته ورساوه. ګوري چې يوه کوټه ده او په هغه کې يوه جادوګره ښځه ناسته ده. دکوټې دروازه يې ور وټکوله، اجازه يې واخيسته، دننه شوه او سلام يې ور واچاوه. جادوګرې ورته وويل:((عليکم السلام، اې نازنينې نجلۍ، نږدې راشه! ولې ژاړې او په دې نيمه شپه په ځنګله کې ولې سرګردانه يې ؟)) زمرت پېښه ورته بيان کړه.

جادوګرې د هغې په سر لاس کش کړ. ډاډ يې ورکړ او ښايې خواړه ورکړل. (زمرت) خواړه وخوړل او څرنګه چې ډېره ستړې شوې وه، نو ويده شوه، سهار وختي چې کله له خوبه راوېښه شوه په ټول انګړ کې يې اوبه وشيندلې او جارو يې کړ. د سهار چای يې برابر کړ او جادو ګرې ښځې ته يې غږ کړ چې: « پاڅېږئ چای تيار دی!».

هغه چې له خوبه پاڅېده، ګوري چې دکور ټول انګړ د هنداري په څېر پاک او ستره شوی دی، توده ډوډۍ او چای تيار دي. ډېره خوشحاله شوه. دواړو د سهار چای وخوړ او بيا يې د غرمې او ښګاه خواړه هم په همدې ډول برابر کړل. خو ورځې په دې ډول تېرې شوې. جادو ګره ښځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له زمرت څخه ډېره خوشحاله وه او لاس به يې ورباندې تېراوه. زمرت هم ډېره خوشحاله وه، هره ورځ په ځنګله کې د شنېلېو او ونو ترمنځ ګرځېده او د هغو ننداره به يې کوله. خود زمرت مور او پلار ډېر غمجن وو او موربې شپه او ورځ ژړل.

يوه ورځ زمرت بام ته وختله چې خس او لرګي راکوزکړي، ناڅاپه يې خپل کور وليد، ډېره غمجنه شوه، په ژړا يې پيل وکړ، جادوګرې ترې وپوښتل: « لورې، ولې ژاړې؟ هغې وويل: خپل کور مې وليد. نو ژړا راغله.»

ښځې ورته وويل: «ګرانې لورې! مه ژاړه. زه به تا مورجانې او پلار ته ور ولېږم، د بام پر سر دوه شنه او تور صندوقونه دي، شين صندوق له ځان سره را ښکته کړه» زمرتې صندوق له ځانه سره راکوزکړ.

جادوګره وروسته ځنګله ته لاړه او يوه ښکلې ګاډۍ چې په آس پورې تړلې وه راوسته. صندوق يې په ګاډۍ کې کېښود او د صندوق کونجي يې زمرتې ته ورکړه او ورته ويې ويل: «ګرانې لورې! ګاډۍ کې سپره شه او خپل کورته دې لاړه شه! کله چې کورته ورسېدې نو صندوق به په کور کې خلاص کړې.»

زمرته په ګاډۍ کې سپره شوه او ګاډۍ نيغه کورته ورسوله. پلار، مور او ګاونډيان د زمرتې په ليدو ډېر خوښ شول، خو ميره يې غمجنه شوه. زمرتې هغوی ته ټوله کيسه وکړه.

کله چې شپه شوه نو زمرت په کوټه کې خپل صندوق را خلاص کړ، ګوري چې صندوق له ورېښمينو جامو او طلايي ګاڼو څخه ډک دی، خوښي يې لا ډېره شوه.

سبا چې د قيمتې مور له ورېښمينو جامو او طلاوو ډک صندوق وليد، بخيلي او کينه يې لا ډېره شوه او ميړه ته يې وويل: « قيمته هم سبا ځنګله ته يوسه!

قيمته يې سبا پلار ځنګله ته بوتله، د ځنګله په يوه ځا ی کې يې پرېښوده، تبر يې په ونه کې وځړاوه او پخپله پټ کورته ستون شو. نيمه شپه قيمته په ژړا د جادو ګرې کورته ورغله، د جادوګرې دروازه يې له ټکولو او اجازې پرته پرانيسته ور دننه شوه او سلام يې هم ورانه چاوه. دا چلند د جادوګرې خوښ نه شو. څه خواړه يې قيمتې ته راوړل، هغه يې وخوړل او ويده شوه. سهار چې جادوګره له خوبه پاڅېده ګوري چې قيمت لا تر اوسه ويده ده. د سهار چای يې تيار کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قیمته یې له خوبه راوېښه کړه.

قیمته په ډېرې لټۍ له خوبه را پاڅیده، چای یې وڅښه. ژړل یې او هېڅ کارته یې لاس نه ور وړ. جادوګرې ښځې ورته وویل:

« قېمتې، پاس بام ته وخېژه او لرګي را ښکته کړه.» هغې وویل: «خپله یې را ښکته کړه!» جادوګره بام ته وختله او د لرګیو پرځای یې تورصندوق له بامه راښکته کړ، ګاډۍ کې یې کېښود او قیمتې ته یې وویل: «ګاډۍ کې کېښېنه او خپل کورته ولاړه شه!» قیمت په خوشحالۍ سره په ګاډۍ کې کېنیناسته او ان مابنام تیاره خپل کورته ورسیده. د هغې په لیدو سره یې مور ډېره خوشحاله شوه او ګومان یې وکړ چې قیمتې به هم له ګاڼو او جامو ډک صندوق راوړی وي.

د شپې له خوا قیمت او مور یې خپلې کوټې ته ننوتل او دروازه یې وتړله. په بېړه او حرص سره یې صندوق پرانسته او په ډېره حیرانتیا سره یې ولېدل چې په صندوق کې دوه ښاماران پراته دي. ښاماران بې له ځنډه له صندوقه را ووتل او پرقیمت او مور یې یرغل وکړ. هغه او مور یې د کوټې له یوه کونجه بل کونج ته تښتېدلې، چیغې یې وهلې، هر څومره چیغې او شور ماشور چې یې وکړ، څوک د هغوی مرستې ته را ونه رسېدل.

په پای کې ښامارانو قیمت او د هغې مور له ستونې تېرې کړلې اود بام له سوري څخه بهر تښېدلي وو.

د قیمت پلار او ګاونډیانو چې د هغوی چیغې او نارې اوریدلې وې، کله یې چې کورته راغلل وَر یې مات کړ او کوټې ته ددننه شول ګوري چې کوټه کې هېڅوک نشته.

په دې ډول قیمت او د هغې مور د بخیلۍ، حسادت او بدګوزرانۍ له امله له منځه لاړې.

له هغه وروسته بیا زمرت، مور او پلار یې په ډېرې خوښۍ سره خپل ژوندکاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

ـ زده کوونکي دې د خپلې سیمې د مشهورو افسانو نومونه واخلي.

پوښتنه

ـ کوم ډول کیسې (اساطیرې او که غیر اساطیرې) ستاسو لپاره په زړه پورې دي؟

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه کیسې واوري او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم لوست

کیسې او حکایتونه

- تاسو تر اوسه پورې څو کیسې او حکایتونه اورېدلي او په یاد مو دي؟

کیسې او حکایتونه د هرې ټولنې د فرهنګ مهمې برخې جوړوي.

دا ډول کیسې کله ځانته ادبي بڼه پیداکوي او په کتابونو کې راځي، اما کیسې په عمومي ډول د خلکو په منځ کې دود لري او په شفاهي ډول له یوه نسل څخه بل نسل ته د زمانو په اوږدو کې را رسیدلي دي.

ځینې کیسې ځانګړي ویونکي لري او د ټاکلي فرد یا قوم برخلیک بیانوي؛ خو ځینې یې بیا ځانګړي ویونکي نه لري او د هغه قوم یا شخص په اړه چې کیسې ویل شوې دي ویونکی یې معلوم نه وي.

کیسې او حکایتونه ډول ډول محتوا ګانې لري او هغه بېلابېل برخلیکونه بیانوي چې د بشري ټولنې په خلکو کې موجودې دي. دا هغه کیسې دي چې اخلاقي، عرفاني، عشقي، ټولنیز، دیني او نور له پنده ډک مفاهیم او معناوې لري.

د کیسې او افسانې توپیر

کیسه ډېر ځله له واقعیتونو سره سمون لري او که ساخته ګي هم وي، د انسان عقل د هغوی شتون او موجودیت ناشونی نه ګڼي، یعنې کیسه دیوه فرد او یو قوم هغه تېر یادونه او برخلیکونه دي چې یا په هماغه ډول واقع شوي وي او یا کیدای شي هغو ته ورته کیسې پېښې شوې وي.

خو افسانه خیالي او اسطوره یي خواوې لري او د انسان عقل د هغو وجود او پېښیده محال ګڼي. په بله وینا افسانې او اسطورې سره ګډې دي خو کیسې او حکایتونه د اسطورو سره یو والی نه لري او کېدای شي چې د ژوند له واقعیتونو سره سمون ولري.

لاندې یو حکایت د بېلګې په توګه را نقل شوی دی:

حکایت

وايي په پخوا زمانو کې په ترکستان کې يو سوداګر و چې د هندوستان تجارت يې کاوه. يوه ورځ دغه سوداګر هندوستان ته د سفر ملا وتړله. څرنګه چې دود و له خپلو زامنو او کورنۍ څخه يې پوښتنه وکړه چې څه سوغاتونه تاسو ته راوړم؟

د کورنۍ هر غړي له خپل ذوق سره سم څه کالي، شال او د ګاڼو فرمايش وکړ. سوداګر يو طوطي هم درلود، له هغه څخه يې هم پوښتنه وکړه: «تا ته له هندوستان څخه څه سوغات راوړم؟»

طوطي وويل: «کله چې د هندوستان له پلانکۍ سيمې څخه تيريدې، هلته يو ځنګل دی چې زما خپلوان پکې ژوند کوي. زما سلامونه هغوی ته ورسوه او د هغوی د روغتيا او سلامتۍ احوال ماته راوړه.»

سوداګر له کاروان سره حرکت وکړ او د اوږدو لارو له وهلو او د سفر له کړاوونو زغملو وروسته هندوستان ته ورسېد. خپل مال يې خرڅ کړ. هندي کالي، متاع او ګرانبيه سوغاتونه يې خپلې کورنۍ او نورو ته واخيستل او د بېرته راتګ هوډ يې وکړ او د خپل طوطي له فرمايش سره سم د هغې سيمې ځنګله ته ورغی او هلته يې د طوطيانو يو لوی سيل وليد.

سوداګر د طوطيانو سيل ته سلام ور واچاوه او د خپل طوطي سلام يې هغوی ته ورساوه.

(۶)تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابېره د طوطیانو له ډلې یو طوطي له ونې څخه پر ځمکه راولوید او مړ شو. سوداګر دغه پېښې ته هک پک پاتې شو چې څنګه د پیغام رسول د طوطي د مړینې لامل شو؟ په ډېر خپګان له هندوستان څخه را روان شو او له خپلو مالونو سره د سفرونو له وهلو وروسته خپل کور ته راورسید او د خپل کور د ټولو غړو سوغاتونه یې هغوی ته و ویشل، ټول خوشحاله شول.

طوطي پوښتنه وکړه « زما پیغام دې زما خپلوانو ته ورساوه؟»

سوداګر و ویل: « هو، خو کاشکې دغه پیغام مې نه وای رسولی. دا پېښه به نه رامنځ ته کېده.» د هغې پېښې حکایت یې ورته وکړ.

(۷) تصویر، کاروان

طوطي د دغې کیسې په اورېدو سره سمدلاسه په رپېدېدو شو، په ځمکه راولوېده او داسې فکر کېده چې مړ شو. سوداګر هک پک پاتې شو او ډېر خپه شو، نو د قفس دروازه یې خلاصه کړه او د چا خبره د طوطي مړی یې له قفس څخه د باندې واچاوه. سمدلاسه طوطي والوت او د ونې په څانګه کېناست.

سوداګر د طوطي له دغه حرکته لا حیران شو او د طوطي د دغو حرکتونو راز یې له هغه وپوښته. طوطي و ویل: «ما مې خپلوانو ته پیغام ولېږه چې په قفس کې بندي یم او څنګه کولای شم د قفس له زندان څخه ځان خلاص کړم؟»

(۸) تصویر، طوطي

زما خپلوانو عملاً ما ته ښوونه وکړه چې د قفس څخه ستا د خلاصېدو لاره همدا ده چې: «نورې خبرې مه کوه او خپل ځان مړ واچوه، هغه وخت د سوداګر په درد نه خورې، تا له قفس څخه د باندې اچوي او آزاد به شې».

«ما د هغوی عملي درس او پوهوونکی پیغام پلی کړ، دا دی مقصد ته ورسېدم او آزاد شوم. او س

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د خدای په امان!» دا خبره یې وکړه او والوت. له ډېر مزل وروسته یې ځان هندوستان ته ورساوه او له خپلو خپلوانو سره یوځای شو.

په ټولګي کې فعالیت

- له زده کوونکو څخه دې یو کس نورو ته یوه کیسه ووایي.

پوښتنې

- هغه کتابونه، چې په هغو کې ډېرې کیسې راغلي دي، کوم دي؟ نومونه یې واخلئ.
- په خلکو کې د کیسو کول او اورېدل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه د کیسو پوښتنې وکړي ، هغه دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېم لوست

رزمي شعرونه او شهنامه لوستل

- تاسو د رزمي او حماسي شعرونو او داستانونو په اړه څه پوهېږئ او تر اوسه مو په دغه برخه کې له چا څخه څه اورېدلي دي؟

رزمي او حماسي شعر

رزمي او حماسي شعر له تاريخ څخه دمخه دورې او د پخوانيو انسانانو د ژوند د پېښو سپړونکي دی. د يوه ملت هغه ارمانونه چې تاريخ، اسطوره، خيال او رښتيا ورسره ملګري وي، رانغاړي.

حماسي شعر د يوه ملت تاريخ، هېلو او آرمانونو ښکارندوی دی يا په بله وينا په منظومه بڼه د هغه ملت د تېرو خيالي کيسو تاريخ دی. دغه ډول حماسي شعر څو اړخيزه داستان دی چې له بېلابېلو موضوعګانو، اسطورو، د پهلوانۍ له افسانو، تاريخ، فولکلور، د ښو ونيز مذهبي حکايتونو، اخلاقي او فلسفي نظريو او د حيواناتو له داستانونو، د قهرمانانو له زړه ورتوب، اتلوليو او فوق العاده کارنامو څخه خبرې کوي. همدارنګه حماسي نظمونه سربېره پر دې چې د يوه ملت د قهرمانانو، زړورتياوې، جګړې، مدني ځانګړتياوې، اخلاقي او فرهنګي حالت تمثيل او بيانوي. همدارازکېدای شي حماسه د يو ملت د تمدن د يوې برخې او يا د تمدن د ټولو برخو ښودونکې هم وي چې د زمانو په اوږدو کې منځ ته راغلې دي.

د رزمي او حماسي شعر ځينې نورې ځانګړتياوې

۱_ حماسي شعر د قومي، توکميزو، ملي قهرمانيو او جګړو بيانوونکی دی.

۲_ په حماسي شعر کې خارقي عجيبه او فوق العاده پياوړتيا لري. لکه چې په شهنامه کې د رستم رخش (آس) له زمري سره جګړه کوي، سيمرغ زال روزي. د عطار منطق الطير حماسي او عرفاني شعر کې سيمرغ پياوړی رول لري. همدارنګه د وزرلرونکي آس کېسه، د (هما) د سعادت مرغه او د اووه سرې ښامار رول د يادولو وړ دی.

۳_ په حماسي شعر کې دارويي بوټي فوق العاده رول لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

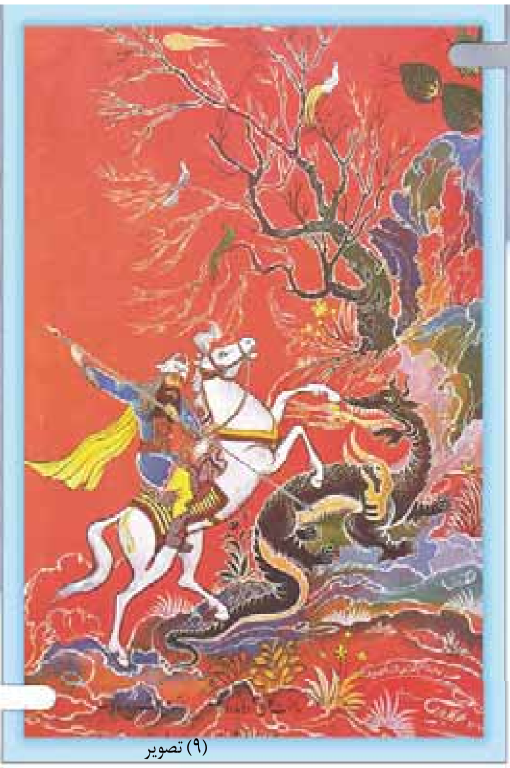

(۹) تصویر

۴- په حماسي شعر کې خبرې له ډارونکو او خیالي موجوداتو څخه وي، لکه: دیوان، غولان، جادوګران او طلسمونه او د حماسي اتلان او قهرمانان ډارونکي خیالي ځناوران وژني لکه څنګه چې رستم او اسفندیار په خپلو «هفت خوانونو» کې ښامار وژني. د دغه ډول حماسي شعرونو ویونکي زموږ د ټولنې په بډای فرهنګي حوزه کې زیات لیدل شوي دي، مثالونه یې د سومري ګیل ګیمیش، د هندیانو مها بهارت، په اوستا کې مهریشت او زامیادیشت او د فردوسي د شهنامې لومړۍ برخه د فریدون تر ژوند پورې او طوسي اسدی، ګرشاسب نامه او د بلخي ابوالمؤید شهنامه، همدارنګه د مسعود مروزی شهنامه او ابوالعلای بلخی شاهنامو کې دغه ټکی لیدل کېږي. په پښتو ادب کې مؤمن خان او شیرینو او په ترکي ژبه کې دګوراوغلی مشهور حماسي داستان د یادولو وړ دی.

شاهنامه لوستنه

د شپې ناسته او د حماسي داستانونو لوستل زموږ د هېواد د وګړنیز او لرغوني فرهنګ یوه برخه ده؛ خو د راډیو تلویزیون د رامنځته کېدو سره دغه پخوانی او لرغونی دود کم شوی دی، مګر په تېرو دورو کې د شاهنامې لوستل زیات دود و.

(۱۰) تصویر، د شهنامې لوستلو مجلس

په پخوا وختونو کې به دا دود و چې په ژمي کې خلکو کار لږ او وخت زیات درلود. په یوه ځای یا کور کې به راټولېدل او یو تن به چې د فردوسي شهنامې حماسي شعرونو په لوستلو کې مهارت درلوده، هغه به یې په ډېر ذوق سره لوستل او نورو به په پوره مینې سره اورېدل او له هغو به یې خوند اخیسته.

لکه چې وویل شول هغه داستانونه، چې د شپې په ناستو کې لوستل کېدل، زیاترو یې، حماسي او رزمي بڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلوده چې زموږ د هېواد د سترو شخصیتونو او مشرانو د جګړو او اتلولیو د تاریخ بیانونکي وو او خلکو به يې اوریدو ته ډېره مینه درلوده. دلته به د شهنامې یوه وړه ټوټه تاسوته وړاندې کړو:

د رستم په لاس د سهراب وژل کېدل

دگـــــــر باره اسپـــان ببستند سخت	به سر بـــــــرهمی گشت بدخواه بخت
بـــــه کُشتی گرفتـن نهـــادنـدسـر	گـــــرفتندهــــــردو دوال کمــــر
سپهـــدار سهــــــراب و آن زوردست	تـــو گفتی که چــــرخ‌بلندش ببست
غمـــی گشت رستــــــم بیازید چنگ	گـــرفت آن سـر و یال جنگی پلنگ
خــــم آورد پشت دلاور جـــــوان	زمـــــانـه سـرآمد نبودش تـــوان
زدش بـــــر زمین بر،به کـــــردارشیر	بدانست کــو هم نـمانـدبـــه زیــر
سبک، تیغ تیـــز از میان بـــــر کشیـد	بـــــرِ پـور بیداردل بـــــر دریـــد
بپیچید سهــــــراب و پس آه کـــــرد	ز نیک و بد، اندیشه کــــوتـاه کـرد
بدو گفت گـــــر زانکه‌رستـــم تویی	بکشتی مـــــرا خیره بـر بـد خـویـی
ز هـــــر گونه بودم تـرا راهنمـــــای	نجنبید یـک ذرّه مـهـــــرت ز جـای

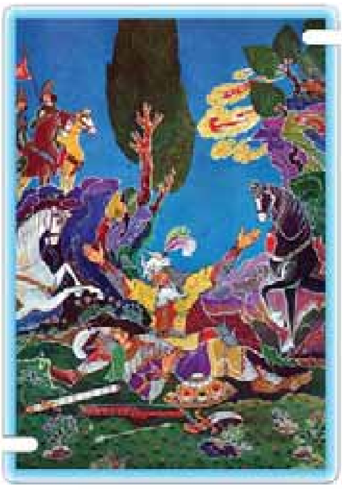

(۱۱) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کنون بند بگشای از جوشنم — برهنه ببین این تن روشنم

به بازوم بر مُهرهٔ خود نگر — ببین تا چه دید این پسر از پدر

چو بگشاد خفتان و آن مُهره دید — همه جامه بر خویشتن بردرید[۲]

په ټولګي کې فعالیت

- د هر زده کوونکي چې حماسي او رزمي داستان زده وي نورو ته دې و وايي.

پوښتنې

- فردوسي خپله شهنامه زموږ د هېواد د کوم پاچا په تشویقونه کې ویلې ده؟
- د حماسي داستانونو اوربدل څه ګټې لري؟
- د شهنامې ښوبیتونه موزده دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه هغه حماسي داستانونه چې د خلکو په منځ کې رواج لري، ثبت کړي او په راتلونکي ورځ دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي لنډيز

اسطورې، افسانې، کيسې، رزمي او حماسي شعرونه

اسطورې د پيړيو په اوږدوکې د عاميانه فرهنگ او د لوړو خيالونو د لاس ته راوړنو د بنيادي برخو څخه دي.

د اسطورو اصلي عناصر په پېښو او پديدو کې د وگړو په ستاينه کې له اندازې څخه زياته مبالغه او غلو کول دي.

اسطورې په نا معلوم مکان او زمان کې له عقل څخه لرې د غير عادي او د ډېرو قوي قهرمانانو خيالي کيسې دي.

افسانه هم د خلکو د ژبنيو لاس ته راوړنو يوه برخه ده چې کله عادي او کله اسطوره يې محتوا لري.

کيسې په زياته اندازه له واقعيتونو سره سمون لري او که چېرته له ځانه هم جوړې شوي وي د انسان عقل د هغې وجود او پېښېدل محال نه گڼي.

رزمي او حماسي شعرونه له تاريخ څخه مخکې د پېښو او د بشر د ارمانونو بيانوونکي دي.

رزمي او حماسي شعر د پخوانيو د وياړونو او له غرور څخه د ډکو هيلو خيالونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی
ولسي ادبيات

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه ادبپاتو له مهمو او شکلي برخو سره آشنا شي او د دې ډول ادب محتواوې او موضوعات به وپېژني.

زده کوونکي دې د خلکو په منځ کې د دې ډول ادب له دود او تاريخي سابقې سره آشنا شي. زده کوونکي به په ورځني ژوندکې دخلکو په فکر او ژوندانه باندې ددې ډول ادب په گټو، مزايا و او اغېزو وپوهېږي.

زده کوونکي به د ضرب المثل او مقولې ترمنځ توپير او د دې دواړو په کارولو باندې پوه شي.

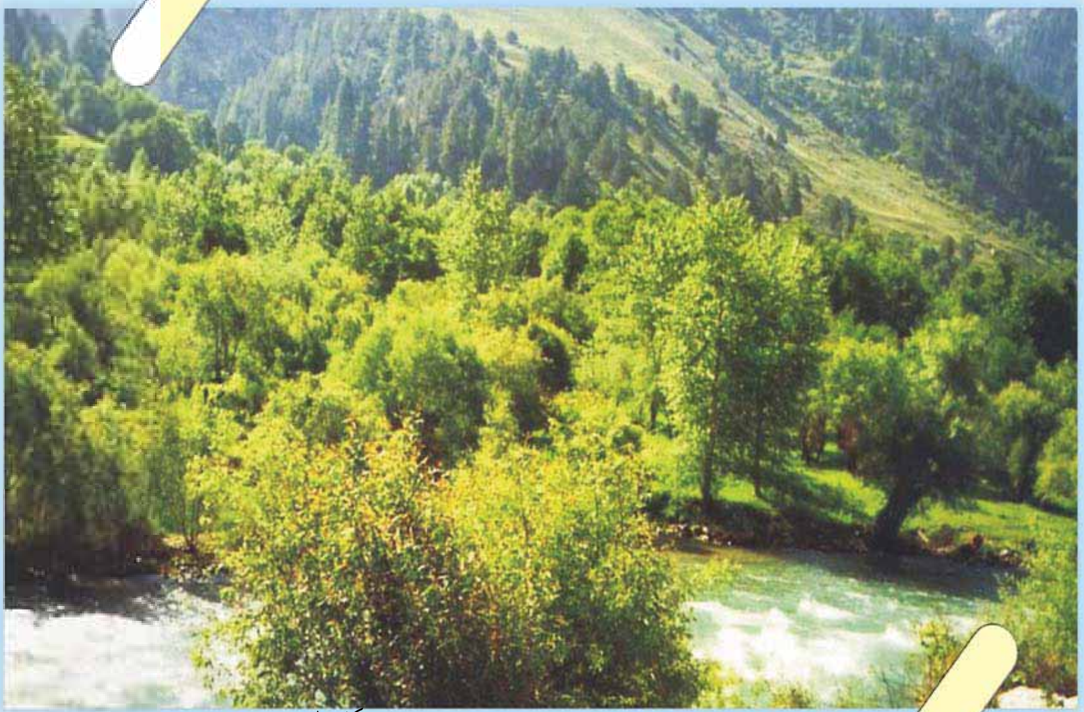
(۱۲) تصوير، دنورستان ښکلې طبيعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

لنډۍ

ـ ستاسو څو لنډۍ زده دي؟

لنډۍ زموږ د خلکو د وګړنیزو ادبیاتو مهمه او ښکلې برخه ده. دغه ډول ادبیات زموږ د خلکو د ژوند حالاتو، عادتونو، طریقو، احساساتو، عواطفو، شور او زوږ بیانوونکي دي چې ځانګړی اهمیت لري.

لنډۍ خپل ځانګړی وزن، ښکلا او اصالت لري او زموږ د ټولنې د فرهنګي ارزښتناکو شتمنیو په توګه د خلکو او ټولنې په منځ کې ځای لري.

د لنډیو ویونکي څرګند نه وي او نشو کولی هغه په ګوته کړو چې د چا له خوا ویل شوي دي؛ ځکه زموږ د خلکو د ادب دغه ډول له لرغونو زمانو څخه را پاتې دی او د چا په نامه نه دی ثبت شوی؛ له همدې امله ډېر خلک هغه په یاد لري او له یوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

دا ښکاره خبره ده چې لنډیو د عوامو خلکو له طبعي څخه سرچینه اخیستې ده.

لنډۍ زموږ په ټولنه کې ډول ډول محتواګانې لري،کله مینه او محبت پکې څرګندېږي، کله هم ټولنیز موضوعات پکې څېړل کېږي او کله هم د ناکامیو په وخت د درد او سوز بیانوونکي وي او ځینو نورو یې زموږ د خلکو د حماسي ژوند ځینې اړخونه بیان کړي دي.

لاندې یو څو لنډۍ د بېلګې (مشت نمونه خروار) په توګه راوړو:

ګلـــــونـه ډېــر درســـــــره راوړه   زه د اور بـل د پاسـه چتـر جوړومه

اصـــیل ګـــلاب راڅـــخـــه ورک دی   کـم اصل ګل کـه بـویـوم ډک دي باغونه

گلابه دا قدر دې بس دی   چې جینکۍ دې په اوربل کې گرزوینه
مخ دې گلاب سترگې دې شمعه   زه نه پوهېږم چې پتنگ که بوراشمه؟

(۱۳)تصویر

آشنا مې نوی سوداگر دی   په سر بازۍ کې به لونگ راته راوړینه
په لویو غرو د باران شور شو   ښکته لانده شول د لونگو درمندونه

(۱۴)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کشمالو به دې باغوان شم   چې هر سهار دې په وړیا د یدن کومه
ګلان دې ټول له تا قربان شي   ته کشمالی یې نور سلام درته کوینه
یادې په خوله کې کشمالي دي   یادې د عطرو په چینه لمبلي دینه

(۱۵)تصویر، د پغمان ګلونه

(۱۶) تصویر، د پسرلی ګلونه اوسیند

غاټول به ټول امیل به جوړ کړم   د یار دپاره یې په غاره ګرځومه
یا د لاله په ګل شبنم دی   یادې د مخ په ستارو خولې راځینه
مخ دې ګلاب سترګې نرګس دي   دې تورو زلفو دې سنبل وشرماونه

(۱۷)تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

گلاب له اصله شهزاده دی   رامبېل چامبېل یې نوکران نیولي دینه
زما جانان گل د ریحان دی   پاس په آسمان دی ملایکې یې بویوینه

(۱۸)تصویر، د مرسل گل

(۱۹) تصویر، غوزان (چارمغز)

ستا د ښایست گلونه ډېر دي   څولی مې تنگه زه به کوم کوم ټولومه

په ټولگي کې فعالیت

- د زده کوونکو چې څومره لنډۍ یادې وي خپلو ټولگیوالو ته دې و وایي.

پوښتنې

- د لنډیو زمزمه کول له ټنگ ټکور سره همغږي لري که نه؟
- لنډۍ چا ویلې دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د زیاتو لنډیو د زده کولو په خاطر کور له غړو څخه پوښتنه وکړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه او مقولې

ستاسو څو متلونه او مقولې زده دي؟

متلونه او مقولې د خلکو د لاسته راوړنو له ډولونو څخه دي چې هم په خبرو او هم په ليکنه کې کارول کېږي. يو شاعر يې په خبروکې ارزښت او اغېز داسې تمثيل کړی دی.

«در مقامي که بُوَد روی کنايه به عَدُو   ضرب شمشير ندارد اثر ضرب مثل»

ژباړه

په هغه وخت کې چې د کنايې تېره څوکه د دښمن خوا ته توجيه شوی وي د توري گوزار هغه تاثير نه لري لکه چې د ضرب المثل گوزار يې لري.

د متلونو محتوا

متلونه او مقولې د خلکو د ژوندانه د بېلا بېلو اړخونو او د خلکو د عامه ژوند د پېړيو، پېړيو تجربو پايله ده. متلونه او مقولې پند ورکوونکي افادې لري او د خلکو د ژوند تجربې پکې د پند په ډول ترسره کېږي.

دغه دوه هنري او ژبنی پديدې د خلکو په منځ کې اوږد تاريخ لري، خو د لفظ او معنا له پلوه توږل شوي، بدلون يې موندلی او ښکلې شوې دي. له دې امله لنډه، جامع او ژوره معنا لري.

د متل او مقولې توپير

متل ډېر ځله مجازي معنا لري او د ويونکي فکر پکې په غير مستقيم او کنايي ډول وړاندې کېږي. يعني د ناځرگند هدف لپاره کارول کېږي او موخه يې د الفاظو ښکاره او مستقيمه سپړنه نه ده. د بېلگې په ډول: « چې نه سيخ وسوزي، نه کباب» د سيخ او کباب له سوزلو ربښتيني معنا څخه يې موخه نه ده، بلکې د يوې پېښې پر دواړو خواو و باندې د ستم او تيري نه کول او عدل کول موخه ده.

خو په مقوله کې د ويونکي موخه د حقيقي معنا بيانول دي. د بېلگې په ډول: «د نن کار سبا ته مه پرېږده» مقولې کې موخه دا ده چې د کار په کولو کې ځنډ مه کوئ! نو له دې امله ويلای شو چې مقولې له متل څخه ساده او هنري خوند او رنگ يې هم لږ دی.

لاندې به څو متلونه او مقولې د بېلگې په ډول راوړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

متلونه

کوږ بار تر مزله نه رسېږي.

بې عمله عالم، بې شاتو مچی ته ورته دی.

پښې له لیمڅي سره وغځوه.

خپله ژبه هم کلا ده، هم بلا.

مار چیچلی له پړي ډارېږي.

گودر گوره، موزې باسه.

له ښو ښه زېږي، له بدو وابنه.

دوست موندل سخت دی، دښمن آسان.

دوست په کلو، نه موندل کېږي ، دښمن په ساعت.

عبدالرحمن بابا وایي:

کوهي مه کنه د بل سري په لار کې چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي.

مقولې

له بې عقل دوست نه، هوښیار دښمن ښه دی.

هوښیار دښمن به دې لوږ کړي.

په هر کار کې مشورت بویه! بې مشورې کار ناکامي ده.

لټونکی، موندونکی دی.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه خپلو ټولگیوالو ته ووایي.

پوښتنې

- په شعرونو کې د متلونو کارول څه ښېگڼې او ښکلاوې لري؟
- د خلکو په ورځینۍ ژوند او د وینکي د موخې د تر لاسه کولو په کار کې د متلونو او مقولو وراندې کول څه اغیزې لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه د کور له غړو څخه وپوښتي او ثبت دې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم ښپړکي لنډيز

ولسي ادبيات د خلکو د عواطفو او د ژوند دلارو چارو او ښو بيانو ونکي دي.

د لنډيو ويل د عامو خلکو بېتونه دي چې ډول ډول عشقي، له دوستانو څخه د بېلتون او د وطن دوستۍ محتواوې لري.

په متلونو کې د ويونکي خيالونه په غير مستقيم او په کنايي ډول بيانيږي او مستقيمه معنا نه لري او په مقوله کې د ويونکي موخه دا وي چې د يوه مطلب حقيقي او مستقيمه معنا او مفهوم بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيم څپرکی

جامې او پوښاک

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به زموږ د خلکو او نيکونو د سنتي او عنعنوي جامو په ارزښت او اهميت پوهه شي.

زده کوونکي به پوه شي چې زموږ د خلکو د ودونو، جشنونو او اخترونو جامې څه کيفيت لري؟

(۲۰) تصوير، جنکۍ په ملي جامو کې

شپږم لوست

زموږ د هېواد د خلکو جامې

ستاسو د ولایت د خلکو جامې څه ډول دي ؟

په کلیو کې د خلکو جامې

زموږ په ګران هېواد کې جامې او کالي د سیمه ییزو او اقلیمي شرایطو له مخې له یوې سیمې څخه بلې ته توپیر لري.

(۲۱) په (نورستان) کې د شپون تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېلګې په توګه ښځنانه په کليو کې پټو، ځېلی، کميس او پرتوګ، لونګۍ او واسکټ اغوندي.

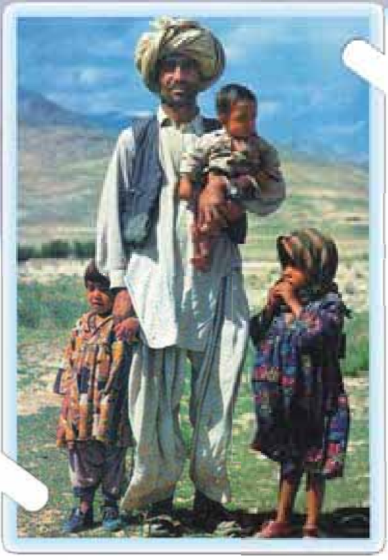

(۲۳) تصوير

په نورستان کې خلک زياتره وړينه قاقمه(ګنډۍ)، برک، پکول، چاروق (څرمن)او پا ی تاوه چې ټول پخپله جوړوي،اغوندي.

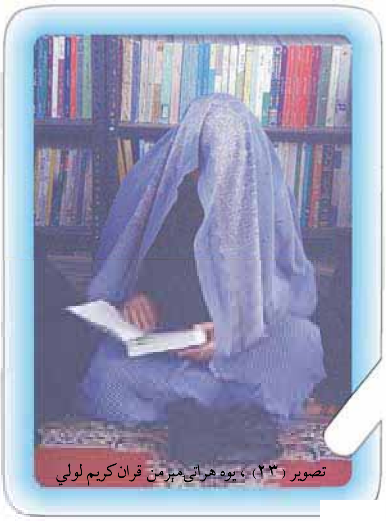

تصوير (۲۳)، يوه هراتۍ مېرمن قران کريم لولي

په هزاره ميشتو سيمو او بدخشان کې برک (وړين توکر) او چکمن دود لري. اوزبېکان او ترکمنان ګوپيچه، شلوار، چپن، قاقمه، موزې، ماسۍ اغوندي او په پښو کوي يې او د هرات خلک له نورو جامو سره واسکټ هم اغوندي.

(۲٤) تصوير، (د هيواد په شمال کې) چای خانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمومي ډول زموږ د هېواد ټول خلک په لږ توپير يو ډول او سره ورته جامې اغوندي. لکه:کميس او پرتوگ، واسکټ او لونگۍ د ټول هېواد په خلکو کې دود دي.

په دومره تفاوت سره لکه چې پښتنې ښځې گلدوزي کميس او لوی پرتوگ اغوندي او په ځينو سيمو کې ورسره د پايڅو په برخه کې ښکلې گلدوزي شوی (پوچې) هم په پښو تړي.

( )

(۲۶) تصوير، جنکۍ په ملي جامو کې

(۲۷) تصوير، پيخه(قره قلي خولۍ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲۹) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

(۲۸) تصویر، ښځې د سودا اخستلو په حال کې

د ښاري خلکو جامې

د کابل ښـــار او په نورو ښارونو کې د خلکو ملي جامـــې عبارت دي له: کمیس، پرتوګ، پټو. خو ښـــځې ګلداره کمیس او سپین پرتوګ اغوندي. ښځې د لمن (دامن) پـــه نامه کمیس او د ښـــوونځیو او مدرســـو نجونې ځانګړي کالي، ســـپین ټکري، هلکان کرتۍ او پطلون هم اغوندي، خو ټول خلک نارینه، ښـــځې، نجونې، هلکان او ماشومان په جشـــنونو، ودونو، اخترونو او نورو ځانګړو مراســـمو کې ګلداري او ځلېدونکې جامې اغوندي چې ډېرلونه به یې په بېلابېلو درسونو کې راوړل شي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د خپل کلي او ښار د جامو ځانګړتیاوې په ګوته کړي.

پوښتنې

- د خپل هېواد د مشهورو کالیو نومونه دې واخلئ؟
- د هېواد د قومونو او بېلابېلو سیمو د ځانګړو جامو نومونه دې واخلئ؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنیو څخه د پخوانیو جامو په برخه کې پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ثبت او له ځانه سره دې ټولګي ته راوړي.

اووم لوست

د واده او کوژدې د مراسمو جامې

ستاسو په ځای کې د واده په شپه ناوې او زوم څرنګه جامې اغوندي؟

د واده دودونه زموږ د خلکو په منځ کې په پوره شور او زوږ جوړېږي. د واده په مراسمو کې د ناوې او زوم لپاره نوې جامې برابرېږي چې د دغو دودونو ځینې برخې دلته راوړو:

د ناوې او زوم د نکاح جامې

(۳۰) تصویر، د واده جامې

د نکاح د ترلو په مراسمو کې ناوې ته ځانګړې جامې جوړېږي ،چې د نکاح په شپه یې وراغوندي. دغه جامې زیاتره شنې وي چې ناوې له سره تر پښو پټوي. د ناوې بوټونه د نکاح په شپه شنه او یا سپین وي. د نکاح په مراسمو کې زوم ته جامې برابروي. په کلیو کې زوم ته سپینې جامې جوړوي او د کمیسه غاړه یې په ښکلې ډول خامک دوزی کېږي. سربېره پر دې یوه جوړه بوټونه، لونګۍ، خولۍ، یوه کورتۍ او واسکټ هم د زوم لپاره تیاروي او په یوځانګړي دستمال کې مجلس ته راوړل کېږي، چې په ځینو ځایونو کې یې د جومات محترم امام له نکاح څخه وروسته د خلکو په مخ کې زوم ته ور اغوندي.

د زوم او ناوې د واده جامې

په کلیو کې د زوم لپاره سپینې سیمه ییزې جامې برابرېږي. دغه جامې په معمولي توګه یو ښکلی خامک دوزي شوی کمیس هم لري او له دې جامو سره یو بالاپوش یا کورتۍ، لونګۍ، خولۍ، بوټونه او جورابې هم په خوانچه کې وړدي او د ناوې د ورلو له مراسمو څخه مخکې د سیمې د امام او یا د یو مشر له خوا زوم ته ور اغوستل کېږي. په ځینو سیمو کې یې د زوم خپلوان، دوستان او همزولي هلکان ور اغوندي. د مېره کور ته د ورلو په وخت د ناوې کالي سپین وي او سپینې جامې په نیک فال نیسي، څو ناوې نېکمرغه او سپین بخت ولري. دغه کمیس په معمولي توګه لوی وي او ناوې یې سرتر پایه پوښلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زوم کورته د ناوې د وړلو په وخت کې شین رنګی شال د ښه نیت په توګه د هغې پر سر اچوي، ځو یې ژوند د تل لپاره زرغون او ښکلی وي.

(۳۱) تصویر، د ناوې

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د واده او نکاح د جامو د نورو ځانګړتیاو و په برخه کې خبرې وکړي.

(۳۲) تصویر، ترکمنه نجلۍ د واده جامو کې

پوښتنې

- د واده د مراسمو د جامو د نورو ډولونو نومونه واخلئ.
- د هېواد په ولایتونو کې د واده جامو ترمنځ توپیرونه ووایئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د هغو جامو په برخه چې په تېرو وختونو کې ناوې او زوم اغوستل او دود وو، معلومات ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د جشنونو، اخترونو او ځانګړو مراسمو جامې

- ستاسو په سیمه کې خلک په ځانګړو مراسمو کې څه ډول جامې اغوندي؟

زموږ په ګران هېواد کې خلک په ځانګړو مراسمو لکه جشنونو، اخترونو او نورو مراسمو کې ځانګړې جامې جوړوي او اغوندي چې دغه جامې په لاندې ډول دي:

(۳۳) تصویر

د خپلواکۍ د جشن په مراسمو کې زيات خلک ګډون کوي او د خوښۍ د ښوولو لپاره نوي کالي اغوندي. په جشن کې د دولت کارکوونکي هم ګډون کوي. د پوځي پرېډ يا رسم ګذشت په مراسمو کې د اردو او ملي پوليسو سرتېري او افسران له ځانګړو جامو سره د دولتي او نورو خلکو تر مخ د پرېډ په ډول تېرېږي. د ښوونځيو زده کوونکي هم له ځانګړو کاليو او جامو سره په دغه خوښۍ کې برخه اخلي.

(۳٤) تصویر، د سرتېرو رسم ګذشت (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوچني او لوی اختر په ورځو کې خلک خپلې نوې جامې چې مخکې له مخکې يې برابرې کړې وي، اغوندي او دغه کار اسلامي سنت گڼي. ديني عالمان او سپين ږيري د اختر په ورځو کې چپنې اغوندي. د چپنې اغوستل د وياړ نښه گڼي.

زموږ د هېواد په شمالي ولايتونو کې زياتره خلک چپنې، جېلکې، پگړۍ، ، پرتوگ او گلدوزي شوی کميس اغوندي.

(۳۵) تصوير ، د پوهنې زده کوونکي

(۳٦) تصوير، کوچنۍ نجلۍ په ملي جامه کې

(۳۷) تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځانګړو مراسمو جامې

خلک په مراسمو، قومي جرګو او د جمعې لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د جامع جوماتونو ملایان د جمعې او اخترونو په لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د لونګۍ په

(۳۸) تصویر، د قاضي القضات ځانګړې جامې او د ولسمشر د لوړې مرا سموبهیر

سرول او د چپنې اغوستل د لمانځه د امامت پر مهال او په محکمو کې د قاضیانو ځانګړې جامې د علماوو په نظر غوره کار دی.

د کندهار، فراه، نیمروز او هلمند ولایتونو کې هغه خولۍ په سرکوي چې یوه ځنډه یې برش شوې او په ډول ډول تارونو سره ګلدوزي او ښکلې شوې وي. په دې ولایتونو کې خلک زیاتره تورې، سپینې او تیز رنګه جامې خوښوي.

په هرات او جلال آباد کې نارینه سپینې

(۳۹) تصویر، یو ځوان دنیالګی کېنو لو په حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

خولۍ پر سرکوي چې هغو ته عرقچیني وايي. دغه خولۍ کله له تکر او کله هم له تارونو څخه جوړېږي. د هرات په ولایت کې د جامو د ټوکر رنګونه زیاتره نیم رنګه او روښانه وي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د خپلې سیمې د ځانګړو مراسمو د جامو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ستاسو کوم ډول جامې خوښېږي، چې د واده په مراسمو کې یې واغوندئ؟
- ستاسو په نظر کوم ډول جامې له اقتصادي پلوه غوره دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لویانو څخه د ځانګړو مراسمو جامې چې په پخوا وختونو کې کارول کېدې، وپوښتي او ودې لیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د ماشومانو جامې

ماشومان دکورنۍ د باغ ښکلي ګلونه دي چې ټول خلک ورسره مينه لري او هغوی ته ځانګړې پاملرنه کوي. هغوی ته د ښکلو جامو د برابرولو او وراغوستلو په برخه کې دودونه او رواجونه لري، چې په لنډ ډول بيانېږي، لکه: د نويو زېږېدلو ماشومانو د عقيقې، د اخترونو په ورځو او داسې نورو کې.

(٤٠)و(٤١) تصوير ونه، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې

په ځينو سيمو کې دکورنيو د لومړني پيدا شوي ماشوم لپاره د هغه نيا څو جوړې ماشومانه کالي، کوچنۍ برستن، کمپله، بالښت، دستمالونه او ورسره نور شيان برابروي. جامې د يوه کوچني ځانګړي مجلس په ترڅ کې د نوي پيدا شوي ماشوم کور ته وړل کېږي.

عقيقه، اسلامي ځانګړی سنت ګڼل کېږي. د ماشوم لپاره په دې مراسمو کې يوه جوړه نوي، ښکلي کالي برابروي او په هماغه ورځ يې ماشوم ته د سنتولو څخه مخکې ور اغوندي. د نويو زېږېدلو هلکانو سنتول اسلامي سنت دی.

د اخترونو په ورځو کې هم د ماشومانو لپاره نوي کالي جوړوي. ماشومان هغه اغوندي او ډېر خوشحالېږي.

زموږ د خلکو يو بل غوره دود دا دی چې د هر قوم مشران شتمن خلک د دې په ترڅ کې چې د خپلو ماشومانو لپاره جامې برابروي د بې وزلو ماشومانو لپاره هم په اخترونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نوې جامې رانيسي چې هغوی هم د اختر په خوښيو کې برخه ولري.

(٤٢) تصوير، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې (مزار شريف)

سربېره پر هغو چې مخکې وويل شول په ځينو دودونو کې د ماشومانو لپاره بخملي واسکټونه او خولۍ، چې په رنګه تارونو او زرې ټوټو سره سينګار او چرمه کاري شوي وي، جوړوي او هغوی ته يې ور اغوندي. ورې جونې هم چرمداره او زرې ښايسته کميسونه له شين رنګه ټيکريو سره اغوندي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې و وايي چې د دوی په کور او کلي کې ماشومان کوم ډول جامې اغوندي؟

پوښتنې

- د ماشومانو لپاره د نورو دوديزو جامو نومونه واخلئ.
- زموږ د هېواد په بېلابېلو سيمو کې د ماشومانو جامې يو د بل سره څه توپير لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د پخوانيو جامو په باره کې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي، ودې ليکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم څپرکي لنډیز

د هېواد په شمالي او شمال ختیځو سیموکې خلک چپن، جېلک، واسکټ، ګوپیچه او لونګۍ اغوندي. په سویلي او سویل لوېدیځو سیمو کې ګل ګنډ (ګلدوزي) شوي تارین او ورین ډېر ښکلي څادرونه اغوندي. په مرکزي افغانستان او په ځینو شمال ختیځو سیمو کې د وړینې چپنې (چکمن او برک) اغوستل دود دی. په جنوبي سیمو کې د خلکو پا پوښونه، څپلۍ او بوټان او په شمال کې مسحۍ او بوټان دي.

په جشنونو، اخترونو، نوي کال او ودونو کې ماشومان او ځوانان چرمه کاري شوي واسکټونه، د کمیسونو د غاړو ګل ګنډ شوې ښکلې جامې، د پوهنې زده کوونکي او ځینې نور خلک کورتۍ او پطلونونه اغوندي.

په ودونو کې د واده په شپه د ناوې څروکۍ شین او د زوم کور ته د ورتلو په وخت کې سپین رنګ لري.

د څادرۍ اغوستل د ښځو تر منځ کې په ټول افغانستان کې دود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

واکمني او سيمه ييزه اداره

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي دې د کورنۍ په ټولنيز او حياتي ارزښت باندې پوه شي او دغه مفهوم دې ښه زده کړې او پوه شي چې کورنۍ د ځوانانو د نيکمرغۍ ځاله ده او د ټولنې د ښېرازۍ د نظم په خوندي ساتلو کې ډېر ارزښت لري او همدارنګه زده کوونکي دې د قومي جرګو ارزښت او د تاوتريخوالي د پيداکېدو لاملونه وپېژني.

(٤٣) تصوير، د (نورستان) سيمه او اداره

لسم لوست

زموږ د هېواد کورنۍ ټولنيز جوړښت

ـ ستاسوپه سيمه کې کورنۍ جوړښت څه ډول دی؟

کورنۍ

کورنۍ د ټولنې لومړنی بنسټ او بنياد جوړوي. زموږ په هېواد کې کورنۍ له پلار، مور، لورګانو، زامنو ننګيانډو او لمسيانو څخه جوړه شوې ده. زيا تره د کورنۍ د غړو شمېر له لسو تنو څخه زياتېږي او کله کله په يوه کور کې پنځلس او آن تر شلو تنو هم ژوند کوي. د هېواد په جنوبي او جنوب لويديځو سيمو کې دغه دود ډېر دی اوآن شو ورونه چې ځانله جلا کورنۍ هم لري، له نورو ورونو او د هغو له کورنيو سره په يوه لويه پخسه يي کلا کې چې له پلرونو څخه ورته ميراثي پاتې وي، ژوند کوي. د کورنۍ مشر پلار وی او په زياتره کورنيو کې مورهم خپل رول لري. زامن، لورګانې او ننګيانډې د پلار او مور تر لارښوونې لاندې کار کوي. کورنۍ نظم په کليو کې ښه کلک دی. د خوانېنې او د زوی او ننګور په ژوندکې د هغې د لاس وهنو په اړوند زموږ په ټولنه او ادبياتو کې له ډېرو پخوا زمانو څخه کيسې، طنزونه او حکايتونه شته.

کورنۍ اړيکې

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ډېرې ژورې او پراخه ټوکميزې او ټولنيزې اړيکې شته. د کورنۍ غړي د خپل کور لويانو او ټول خلک د قوم د مشرانو درناوی کوي او د هغوی نظرونو ته ارزښت ورکوي. د کورنۍ د مشرانو واک په خپلې کورنۍ او د قوم د مشرانو واک قوم باندې په کليو کې د ښارونو په پرتله زيات وي. مشران له نورو ډېر واک لري؛ خو په ښارونو او متمد نو مرکزونو کې سره له دې چې مشرانو ته په درنه سترګه ګوري خو د خپل شخصي ژوند په محدوده او چاپېريال کې په خپله واک، آزادي او صلاحيت لري.

کلي

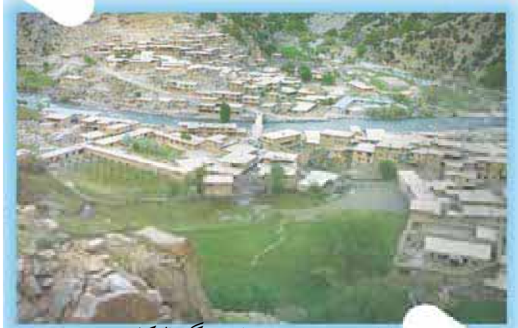
(٤٤) تصوير، د نورستان د برګمټال کلي

زموږ په هېواد کې ښاري ټولنې لږې او کليوالي ټولنې ډېرې دي. په تېرو وختونو کې په کليو کې د واکمنۍ او اداري نظام دا ډول و چې هر کلي (يو ملک، ارباب او يا خان) درلود او دغه مشر به ټولنيزې چارې او قومي لانجې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٤٥) تصویر، حشري کارونه

(٤٦) تصویر، حشري کارونه

کلي د نورو سپین ږیرو او مشرانو په مشورو حلولې. د بېلګې په ډول په قومي حشرونو، د ویالو پاکولو، دغنمو لو، نیالګیو کېنولو، د ژرندې د پل انتقالولو او هم د لانجو په حلولو کې به یې برخه اخیسته.

په ځینو سیمو کې به څو اربابان یا ملکان د یو لوی ملک تر واک لاندې وو چې هغه به یې د مخور (سپین ږیرې) په نامه یاداوه. مخور او یا لوی ملک به دخلکو او حکومت ترمنځ دارتباطي پل رول درلوده.

زموږ د هېواد په اسماعیلیه مېشتو سیمو کې له ملک او ارباب څخه پرته به (پیر یا شاه) و او هغه به خلیفه ګان درلودل، خلیفه ګانو به د پیر په لارښوونه ټولنیزې چارې ترسره کولې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د کورنۍ د بنسټونو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې مشر دې د خپلو بحثونو پایلې نورو ته د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

پوښتنې

- که د کورنۍ بنیاد نه وي، ځوانان له کومو ستونزو سره مخامخ کېږي؟
- د ټولنیزو او اقتصادي چارو په برابرولو کې د قوم د اربابانو او ملکانو رول په څه ډول دی؟
- که کوم کلی یا سیمه ارباب یا ملک و نه لري د هغې کلي یا سیمې خلکو ته کومې ستونزې پیدا کېږي؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د ملکانو، اربابانو او یا د سیمې د مشرانو د رول په اړه پوښتنې وکړي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ولسم لوست

مرکه او جرگه

- مرکه او جرگه څه ډول اصطلاحات دي او زموږ په هېوادکې څه ډول تاريخي سابقه لري؟

زموږ د هېواد په ټولو برخو، په تېره بيا په سوېلي سيمو کې مرکې او جرگې د قومي او ټولنيزو ستونزو او لانجو د حلولو واک لري. د جرگو غړي تجربه لرونکي سپين ږيرې، مشران، ملکان او افسقالان دي، چې په حجرو، دېرو، جوماتونو، د چنارونو او ونولاندې غونډې کوي او د خلکو شخړې او لانجې هوار وي.

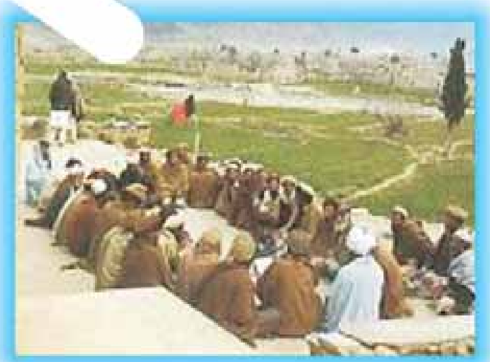
(۴۸) تصوير، قومي مرکه

د قبيلې، قوم او مشرانو غونډو ته جرگه گۍ وايي، چې د اړتيا په وخت کې د قبيلو ترمنځ د کوچنيو لانجو د فيصله کولو لپاره جوړېږي.

کله چې جرگه گۍ د يوې دعوې پرېکړه ونشي کړای، بيا د لانجې د حلولو لپاره لويه جرگه راغوښتل کېږي. د دغې جرگې غړي قاضيان، د قوم مشران، نرخيان او نور وي.

په عمومي ډول مرکه يا جرگه د واک او رسوخ له پلوه درې درجې او پړاوونه لري:

(۴۹) تصوير، قومي جرگه

۱ــ جرگه گۍ: د جرگو په دې پړاو کې څو محدود سپين ږيري گډون کوي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعوې په برخه کې یوازې خبرې اترې کوي.

۲ـ د مرکې دویم پړاو لوی دی چې ګډون کوونکي یې د دواړو لوریو ډوډۍ هم خوري چې دغه پړاو کابو د مرافعې محکمې مثال لري.

په دې پړاو کې د دعوې یو لوری مرکې ته واک ورکوي او بل لوري ته چې واک یې نه وي ورکړی هغې ته «نیمګړی واک» وایي.

۳ـ پـه دریم پړاو کې نرخیان ګډون کوي او دغه پړاو د خلکو په منځ کې هغه قانوني واک او اعتبـار لري، چې هغې تـه (جرګه) وایي. جرګه د خلکو په منځ کې غټې دعوې فیصله کوي. جرګه د (تمیز محکمې) ته ورته ده.

جرګه د سـتونزو د پېچلتیاوو په تناسب کېدای شي ډېرې ورځې او آن میاشتې دوام وکړي. په دغه جرګه کې ډېرې خبرې کېږي، نظرونه تبادله کېږي او د جرګې په اوږدو کې د دعوې دواړه خواوې د جرګه مارو د ډوډۍ خرڅ او لګښت په غاړه لري.

کلـه چې موضوع ډېـره مهمه، پېچلې او لویه وي نو د قومونو مشـران، نرخیان او په مرکـو پوه خلک چې د دعوې دواړو لوریو پورې څه تړاو ونه لري د سـتونزې او لانجې

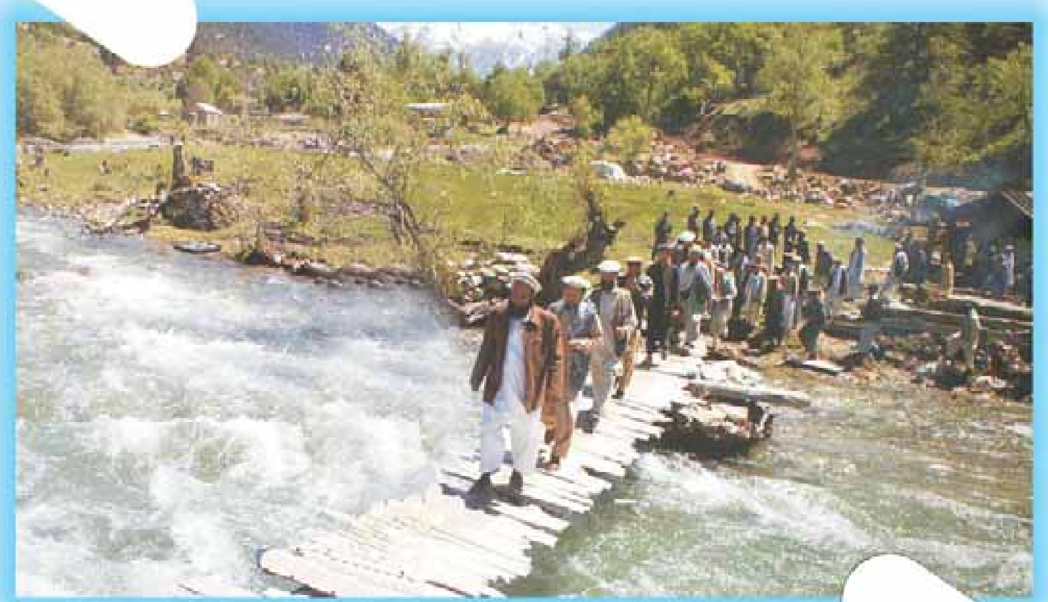

(۵۰) تصویر، د نورستان سپین ږیري او مشران د جرګې په لور روان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فیصله کولو لپاره رابلل کېږي او د دعوې د فیصله کولو لپاره د دعوې له دواړو لوریو بشپړ واک اخلي او دعوا فیصله کوي، چې دې ته د پښتنو په منځ کې (په توی وړی واک) وایي. دغه د جرګې تر ټولو لوړه سطحه ده چې د هغوی پرېکړه او فیصله هېڅ لوری ماتولی نشي.

د قومي شوراګانو او جرګو ګټه

په هره سیمه کې د قوم د مشرانو شتون او د مشرانو شورا له لورې د خلکو د لانجو حل او فصل د رسمي، دولتي مراجعو کار کموي او د خلکو لپاره آسانتیاوې رامنځ ته کوي. له همدې امله همدا اوس په کلیو، ولسوالیو، ناحیو، ښارونو او د هېواد په ولایتونو کې دسپین ږیرو شوراګانې شته چې لانجې او ستونزې فیصله کوي. د دغو شوراګانو شتون په هغه اندازه ګټور دی چې لومړی لانجې او حقوقي مسئلې د رسمي مراجعو له لورې شوراګانو ته ارجاع کېږي، چې د مشورې او روغې جوړې له

(۵۱) تصویر، د (کابل) ښار کې د روغې جوړې یوه برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاري حل شي. که دا فیصله
د دعوې دواړه لوري ونه
مني نو هغه وخت موضوع
رسمي مراجعو ته ورسپارل
کېږي.

(۵۲) تصویر، قومي جرګه (د خمکنو ولسوالي)

په ټولګي کې فعالیت

- هر زده کوونکی دې د خپلې سیمې د واک لرونکو شخصیتونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د خلکو په منځ کې د قومي غونډو شتون څه ګټې لري؟
- آیا په ځینو مواردو کې قومي غونډو ته واک ورکول کوم زیانونه هم لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې په تېرو وختونو کې د قومي غونډو د ماهیت په برخه کې د خپلو کورنیو له غړو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د تاوتريخوالي او دښمنيو سرچينې، لاملونه او ماهيتونه

- تاوتريخوالي او دښمنۍ د ټولنې د نظم د له منځه وړلو په برخه کې کومې منفي اغېزې لري؟

هغه چارې چې زموږ په ټولنه کې کله کله دنظم د له منځه وړلو لامل گرځي، د خلکو په منځ کې تاوتريخوالي او دښمنۍ دي. په دې لوست کې به د دغو موضوعگانو ماهيت اولاملونه په گوته شي.

۱_ د تاوتريخوالي او دښمنيو ارونه، لاملونه او ماهيتونه

د تاوتريخوالي او دښمنيو يو لوی لامل بېکاري او بې علمي ده، بېکاره انسان تل د خپلې منفي بوختيا او رواني ستونزو د ارضا لپاره بهانې لټوي. وايي: «له بېکاره، خدای بېزاره» په ځانگړې توگه هغه څوک چې بې علمه او ناپوه وي او ځان ځاني هم ورسره مله شي، تکرونه او تاوتريخوالي رامنځته کوي. دا ډول تاوتريخوالي ناڅاپي او غير ارادي دي.

(۵۳) تصوير، په شهران کلي کې د ځمکې او به کول.

په کليو کې د تاوتريخوالي يو بل لامل د نورو خلکو د شتمنيو او ځمکو په زور غصبول دي، او يا د وچکالۍ په کلونو کې د نورو خلکو د حقابې په زور نيونه ده چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کال په طبیعي ډول د اوبو کولو پر مهال تکراریږي.

ځینې خلک په خپله برخه قانع نه وي، له خپله حقه ډېره ځمکه او اوبه غواړي او یا د ناحقه وراثت دعوا کوي. یا له هغه سره چې په بڼ یا ځمکه کې شریک دی، حق نه ورکوي، چې دا هم د تاوتریخوالي لوی لامل دی.

کله کله لومړني سړي ته د پور نه ورکول هم د تاوتریخوالي او جګړې لامل کېږي.

دغه تاوتریخوالی په لومړی سر کې لږ وي او ورو ورو ډېرېږي او د اوږدې مودې په دښمنیو بدلېږي.

خو په دې وروستیو وختونو کې چې خلکو د کرنې، اقتصاد، باغدارۍ، د ښاریو روزل، سوداګرۍ، علمي او نورې بوختیاوې لاس ته راوړې دي او همدارنګه زموږ په ټول هېوادکې چې د علم او پوهې ورانګې خپرې شوې دي، خلک د تاوتریخوالي په بدۍ او تاوانونو پوهېدلي، نو ځکه

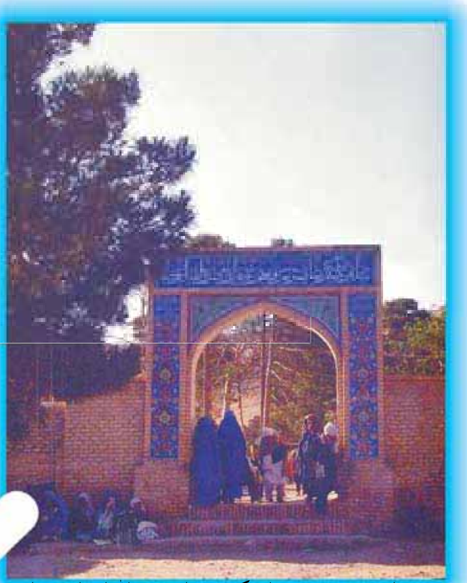
(٥٤) تصویر، په هرات کې دخواجه عبدالله انصاري مزار

دکورنیو او قومونو په غېږ اخیستنو او وژنو کې لږوالی راغلی او که کله په لږه اندازه او ناڅاپي توګه رامنځته کېږي، نو دواړه لوري د قومي سپین ږیرو، عالمانو او جرګو په پرېکړو او یا د قضایي او حقوقي مراجعو پر پرېکړو باندې قناعت کوي او د جاهلیت دورې غیر اسلامي دودونو پسې نه ګرځي.

د تاوتریخوالي او دعواوو د رامنځته کېدو او لامل په برخه کې خواجه عبدالله انصاري(پیر هرات) داسې ویلي دي:

«بدانکه رنج مردم در سه چیز است: از وقت پیش مي خواهند، از قسمت بیش

(c) ketabton.com: The Digital Library

مي خواهند و آنِ دیگران را از آنِ خویش می خواهند»

د تاوتریخوالي پیل

تاوتریخوالـــی او ټکرونه لومړی له زیږو خبرو او لفظي مشـــاجرې څخه پیل کېږي، او ورو ورو خبره لاس اچولو ته رســېږي. کله چې د دواړو غاړو د غوســـې دېگی په خوټېدو راشي له ډېرو، لرګیو او نورو توکو څخه یو د بل پرضدکار اخلي.

د بېلګې په توګه د اوبو لګولو پر مهال د جګړې وسیله یوم دی او د لو په وخت کې د جګړې وسیله لور دی.

په پخوا وختونو کې به خلکو په جګړه کې ډېر لړ چاکو، ټوپک او نورخطرناک وسایل کارول، ځکه له خطرناکه پایلو یې خبر وو.

په قرآن مجید کې په دې برخه کې د زغم او عفوې یادونه شوی ده چې وایي:

......و الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس...)(العمران ۱۳۴)

ژباړه: ډېر ښه خلک هغه کسان دي چې غوسه زغموونکي او خلکو ته ښښنه کوونکي وي.

په هر حال:

په، جګړه کې غالب او مغلوب هېڅ یوګټونکی نه وي، بلکې ګټونکي هغه خلک وي چې جګړه یې نه وي کړې.

عبدالرحمن بابا په دغه برخه کې څه ښه ویلي دي:

کـــر د ګلـــو کـــړه چـــې ســـیمه دې ګلزار شـــي
اغـــزي مه کره چې پښــو کې به دې خار شـــي

او خواجه حافظ هم په دې هکله ډېر ښه ویلي دي، چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

درخت دوستي بنشان! که کام دل به بار آرد   نهال دشمنی برکن! که رنج بی شمار آرد

(۵۵)تصویر ددوستۍ دوني تمثيل

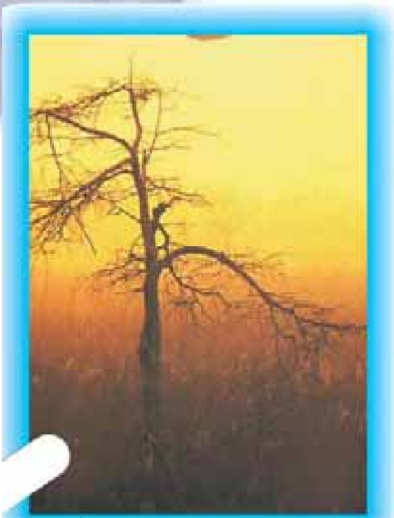

(۵۶)تصویر ددښمنۍ دوني تمثيل

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د تاوتريخوالي او د هغه د ناوړه پايلو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د تاوتريخوالي دوام په ټولنه کې کومې ناوړه پايلې رامنځته کوي؟
- د کورنيو ترمنځ پرله پسې دښمنۍ کومې ناوړه پايلې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه په تېرو وختونو کې د تاوتريخوالي په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ټولنيزې او قومي اړيکې په ژوره او پراخه توګه شتون لري. په کليو کې د قوم مشران په خپلو خلکو باندې د ښارونو په پرتله ډېر واک لري.

زموږ د هېواد په سويلي سيمو کې يو شمېر سيمه ييزې ډلې دي چې د قومي او ټولنيزو ستونزو او شخړو د هوارولو واک لري، چې جرګې او مرکې يې بولي.

جرګې د واک له پلوه درې درجې لري:

کله چې د دوو کسو يا دوو قومونو ترمنځ کومه دعوا يا شخړه رامنځ ته شي، نو موضوع همدې قومي غونډو، مرکو او جرګو ته چې د سپين ږيرو، عالمانو او د قوم د مشرانو څخه جوړې شوې وي، سپارل کيږي. څرنګه چې هغوی د دواړو خواوو د شخړې په لاملونو پوهېږي نو ځکه قضيه په ښه توګه سره فيصله کولی شي.

پنځم څپرکی

استو ګنځایونه، د ودانیو جوړولو مواد، لارې او طرحې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي په هېوادکې د کورونو، کلاګانو، جوماتونو او د عامو ودانیو له بېلا بېلو ډولونو سره چې تاریخي لرغونتیا لري، آشناشي او د اوسېدلو کورونو د جوړولو طریقه او د کورونو جوړولو د اړتیا وړ مواد به وپېژني.

زده کوونکي به د ختینو کورونوځینې ښېګنې وپېژني او په هېوادکې به د معمارۍ له سبک سره آشناشي.

زده کوونکي به وپوهېږي چې کاشي کاري زموږ د هېواد د ښکلو هنرونو او صنعتونو څخه ده او زموږ په ګران هېوادکې لرغوني سابقه لري.

(۵۷) تصویر: دامیر شهید باغ (جلال آباد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يارلسم لوست

سمڅې او ختين کورونه

ـ تاسو د استوګنې څو ډوله کورونه پېژنئ؟

زموږ په هېواد کې د استوګنې ځايونه او د اوسېدنې کورونه ډېر ډولونه لري. ځينې يې ډېر ابتدايي او پخواني دي، لکه: سمڅې، غارونه، پرستنو ولاړ کورونه او داسې نور چې زموږ د هېواد په لرې پرتو سيمو کې دود و او تر اوسه يې لا بېلګې موجودې دي.

سمڅې

هغه ابتدايي د اوسېدنې ځايونه دي چې لومړنيو انسانانو د خپل ژوندانه د دوام لپاره د غرونو په لمنو کې

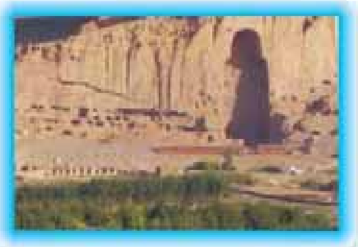
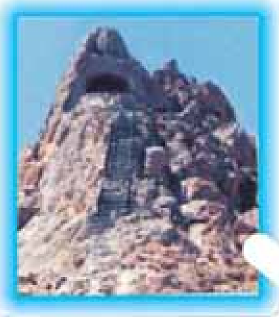
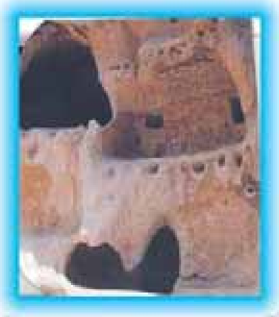

(۵۸،۵۹،۶۰،۶۱،۶۲) تصويرونه، د سمڅو ډولونه.

جوړول. دغه ابتدايي کورونه په معمولي توګه تياره، نمجن او وړې دروازې يې درلودلې چې هم انسانانو ښکې ژوندکاوه او هم يې خاروي پکې ساتل کېدل. خو کله چې ورو ورو انسانان متمدنه شول، په (لرګيو پوښل شوي او ګنبدي) د ختينو کورونو جوړول يې زده کړل چې لاندې به د هغوی د هريو په برخه کې معلومات ورکړو:

(۶۳) تصوير، په لرګو پوښل شوي کورونه

۱ ـ په لرګيو پوښل شوي کورونه

دغه کورونه له خاورو، تيږو، خامو خښتو، پخسو او د داسې نورو موادو څخه جوړېږي. چت يې په دستکو يا لرګيو پوښي. داسې چې لومړې دستکونه د اړتيا په اندازه په کوټو باندې په افقي ډول اچوي، وروسته وربانديې تختې، پوزي، د ونو شاخچې، کڼکي او جارو(کيان او وابښه) اچوي او بيا وربانديې کلکه شوې خټه (غوره ګل) هواروي او له هغه وروسته يې اخېړوي. هڅه کېږي دغه اخېړ ډېر هوار او داسې شپب ولري چې اوبه وربانديې ډنډ نه شي او د دغو اوبو د جاري کېدو لپاره د لرګيو ناوې د بام په شندو کې ږدي چې د باران اوبه پکې بهېږي.

دغه کورونه دګنبدي کورونو په پرتله د باران او زلزلې په مقابل کې کلک وي. د دغو کورونو په منځ کې خلک تنورونه هم ږدي او په دې تناره کې په دايمي توګه اور بلېږي او د اور لوګی دکلونو کلونو

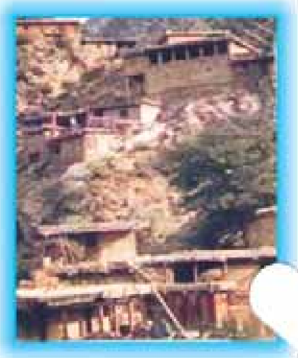

(۶۴) تصوير، دلرګو کورونه

(۶۵) تصوير، د لرګو کورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوږدو کې دکور چت لکه د قیر غونډۍ کلکوي.
پــه همــدې ډول ددغو کورونو جوړول زموږ د هېواد په هغو ســیمو کې دود لــري چې هلته زلزله او ورښت زيات کېږي.
په لرګو باندې د پوښــل شــو و کورونو چتونه کله په نقاشي شــويو تختو مسطح کوي، دغه کار ماهر نجاران ترســره کوي او د دغو کورونو نمونې او بېلګې دکابل ښار او ځينو ولايتونو په زړو ښارونو کې لېدلی شو.
ځيني دغه کورونه چې شتمنو او بډايو خلکو جوړ کړي دي، د لرګي ښکلي ورونه او ورسی لري چې په هغې کې د ګل او پاڼو نقشونه په لرغوني سبک سره ډېر ښکلي حکاکي شوي دي.

۲ـ ګنبدي ختين کورونه

د دغو کورونو د ديوالونو او چتونو په جوړولو کې له خاورو او ختو خښه کار اخيســتل کېږي. چت يې په ښايســته ډول په خښتو او ختو پوښــل کېږي او د لا ټينګښت لپاره يې په تشو ځايونو کې وړې تيږې او جغل ورنښلوي. دغو وړو تيږو او جغل ته (آغاز) وايي.
دګنبدي کورونو جوړول پوخه مهارت او ډېر زحمت غواړي او همدارنګه د دستک پوښه کورونو په پرتله د واورو او باران پر وړاندې يې مقاومت لږ وي.
د دې کورونو رواقونه په اخير او کله کله يې په صافو ګچو سره رنګ او ښکلي نقاشي کوي.
ختين کورونه سره له دې چې ابتدايي او ساده دي، ځيني ښېګڼې او ګټې هم لري. يوه ګټه يې دا ده چې د ګرمــی او يخنی مخه په ښــه توګه نيسي او د ګرمی او يخنــی د نفوذ او تېرېدلــو په مقابل کې ښه مانع دي.
يعني هغه کورونه نسبت

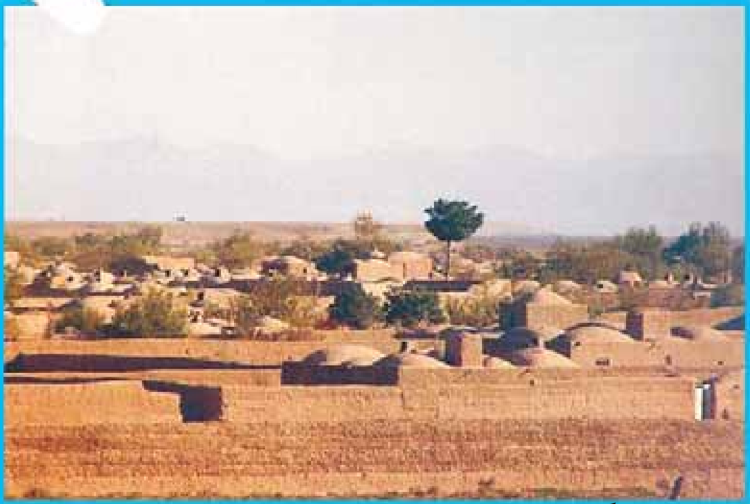
(۶۶) تصوير ګنبدي کورونه (هرات)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـو کورونو ته چې نن په عصري او کانکريټي ډول جوړېږي، په اوړي کې يخ او په ژمي کې نسبتاً تاوده وي. خو دا هم د يادونې وړ ده چې خټين کورونه دکانکريټي کورونو په پرتله لږ مقاومت لري او نشو کولای ډېر پوړونه ورباندې جوړ کړو. او هم ډېره ځمکه او ځای نيسي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خټينو کورونو نورې ګټې او زيانونه ووايي.

پوښتنې

- کوم ډول کورونه د ژوند لپاره ګټور دي؟
- هغه څيزې چې دکورونو په پوښلو کې اچول کېږي له څه شي څخه جوړېږي؟
- پخسه څه شی دی؟ او کومې ښېګڼې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکــي دې د هغو ښلابيلــو او ډول ډول کورونو په برخه کې چې زموږ په هېواد کې جوړېږي، معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوارلسم لوست

ښېري کورونه

- ستاسو په سيمه کې څوک په ښېري کورونو کې ژوند کوي؟

زمــوږ په هېوادکـې پر ختينو کورونو سـربېره، ښېري کورونه هم جوړېږي، چې په لاندې ډول دي:

(۶۷) تصوير په ليمڅي او گليم باندي پوښل شوی جونګړه

۱_ کوډلــه (**جونګـړه**): دغـه کورونـه بزګران له خســو، لرګيو او د لرګيو له خادو څخه جوړوي.

کوډلې زياتره د پسرلي، اوړي او مني په فصلونو کې د فاليزونو، درمندونو او دښــتې په آزاده هوا کې په ګنبدي يا مخروطي شکل جوړېږي.

۲_ ښپـره: ښپره هم له تاوشــو و (منحني) ډولــه خادو څخه جوړېږي. ديوالونه يې له مــزو، مزرو او يا له کنګي څخه جوړوي او سربې په پوزي، کنګي، خسو او اغزو پوښي او ګليم يا لمڅی پرې غوړوي.

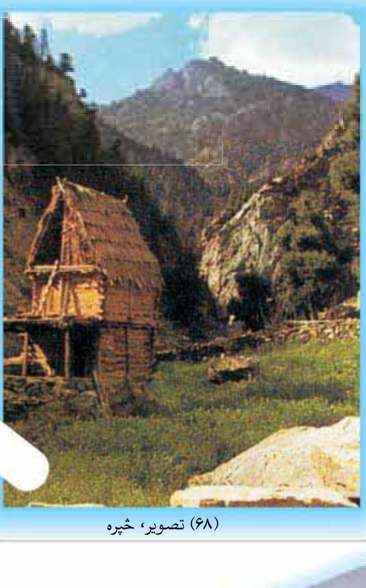

(۶۸) تصوير، ښپره

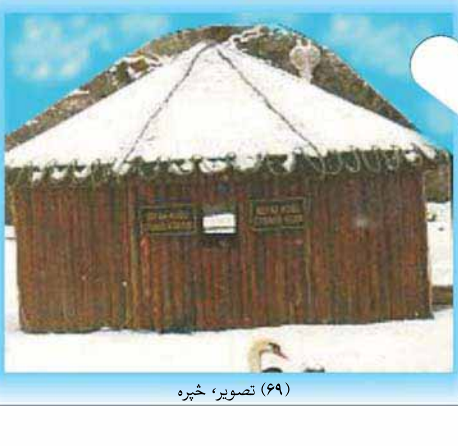

(۶۹) تصوير، ښپره

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۷۰) تصویر، الاچغ

۳_ آلاچغ: هغه مواد چې آلاچغ ورشخه جوړوي له کږو شویو خادو، لیمڅي، تغر او له داسې نورو شخه عبارت دي، په دې ډول چې ۱۵ تر ۲۰ پورې خادې پر ځمکه کې منډې او پورتنۍ شوکې یې په گنبدي ډول سره یو ځای کوي او ترې او شا او خوا یې پوزی د دیوال په ډول دروي. سر یې هم په پوزې تغر او لیمڅي پوښي. دننه او بهرنۍ برخه یې په (کشیده گلیم) او په زوندیو ښایسته کوي.

۴_ کېږدۍ: زموږ د کوچي هېوادوالو گرځنده کور دی چې له تورو او کلکو تو کرانو شخه جوړېږي او په تیږنگو او کلکو رسیو او مېخونو پر ځمکه ټک وهل کېږي او کلکېږي.

یادښت: د کوچیتوب فرهنگ او دود، همېشنی مسافرت او گرځېدل له یوې سیمې نه بلې سیمې ته او په کېږدیو کې ژوندکول زموږ کوچیو وطنوالو ته ډېر سخت زحمت او خواري ده.

(۷۱) تصویر، کېږدۍ

۵_ خرگاه: یو ډول لویه کپه (کېږدۍ یا خیمه) ده چې له لیمڅي شخه جوړېږي.

زموږ قرغز هېواد وال یې په پامیر (د نړۍ بام) کې جوړوي او کارترې اخلي.

خرگاه د هغوی د استوگنې دایمي کورونه دي.

۶_ خیمه: خیمه هم د گرځنده کوټې یو ډول دی چې په آسانۍ سره درول کېږي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسانی سره ټولېږي. خیمه له جیمي او نورو ډېلو ټوکرو څخه ګنډل کېږي او په کلکو رسیو باندې په هغو لرګینو یا اوسپنیزو موږو سره چې پر ځمکه ټک وهل شوي وي، سپره او درول کېږي. څرنګه چې سپکه ده بارول او نقلول یې آسان دي. په هر ځای کې په ځانګړي ډول په مېلو کې کارول کېږي.

آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه په باندو کې د مالدارانو د دوبي کورونه دي، ځینې وخت په کلیو کې هم داسې کورونه جوړوي.

په عمومي توګه خس کپه، څپره، آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه د زلزلې په وړاندې تر ټولو خوندي کورونه دي.

۷_ د لویې جرګې خېمه: یوه لویه خیمه ده چې په دې کې د لومړي ځل لپاره د

(۷۲) تصویر، د کابل په نړیوال کنفراس کې د هېواد ولس مشر د او یا هیوادونو بهرنیو چارو وزیرانو سره

افغانستان دودیزه (لویه جرګه) ترسره شوه. او له هغې څخه وروسته یې لوی دولتي، ملي او بین المللي کنفرانسونه دایر شول.

په دې وروستیو کې په هېواد کې د سولې د راوستلو په خاطر د هېواد ولسمشر او د ولسي جرګې استازو، مشرانو، روحانیونو او بهرنیو میلمنو په ګډون په هغې کې د (سولې) جرګه جوړه شوه.

(۷۳) تصویر، د لویې جرګې خېمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د ښځو کورونو ښېګڼې و وایي:

پوښتنې

- د ښځو او آلاچغ ډوله کورونه د هېواد په کومو برخو کې دود لري؟
- هغه ښځې چې د کورونو په پوښلو کې کارېږي له څه شي نه اوبدل کېږي؟
- د ښځو او آلاچغ کورونو ګټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشـــرانو څخه د ښـــځو جونګړې او آلاچغ ډولو کورونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

پنځلسم لوست

غوجلې

- تاسو کله د ښارویو غوجل لیدلې دی؟

زموږ خلکو چې له پخوا څخه څاروي روزلي دي، د هغوی د ساتنې لپاره يې تل له غوجلو څخه ګټه اخیستې ده. دغه غوجلې له بېلابېلو موادو څخه په ډېرو ډولونو سره جوړېږي چې د قتن Qutan، کټاره دار، ښېرې، توله، آغیل، اخته خانه، کمند او نورو نومونو باندې یادېږي، په لاندې ډول د هر یوه په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

۱ _ شپول: له تیږو څخه جوړه شوې محوطه ده چې په کلیو او بانډو کې د ښارویو (پسونو او غویو) لپاره جوړېږي.

د ښارویو د شمېر په اندازه په دایروي ډول تېږې د یو او یا یو نیم مترو په اندازه یوه د بلې د پاسه ږدي او د تېږو دیوال جوړوي چې په دې کې له تېږو څخه پرته نور هیڅ ډول مصالې لکه خټه، سمنټ او نور ساختماني مواد پکې نه کاروي.

د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له تیږې څخه جوړېږي او سر یې طبعاً خلاص وي.

(۷۴)تصویر

۲ _ سمڅ : د وریو او وزګوریو (ورغمیو) غوجله ده. د لویې تیږې څنګ ته چې د هغې د لاندې پناه ځای وي، جوړېږي او نورو دریو خواو ته یې د تیږو دیوال جوړوي. څرنګه چې توله په لړه ساحه کې جوړېږي، ځینې وختونه یې سر په کنکو

(۷۶) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لښتو باندې پوښوي.

۳_ څپره: په هغو سیمو کې چې ځنګلونه زیات دي، د غرونو، د ونو د وچو لښتو، (ارغوان، زرنګ، ایرغي Erghai، څېرۍ او نورو څخه څپره جوړوي او د غوجلې شاوخوا وربانديې بندوي. د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له څپرې جوړوي او سر یې پرانستې وي.

۴_ غوجل: غوجل د څارویو ستني او پخوانی غوجله او د ختو کوټه ګی ده. د وتلو او ننوتلو د لرګي دروازه لري. له کوچنی سوری نه پرته نورې کړکۍ او پنجرې نه لري.
د څارویو د شمېر په اندازه د دیوالونو په څنګ کې ختین آخورونه لري چې په هغو کې واښه او بوس څارویو ته اچول کېږي.
نر جنګې او ښکرور غوایان په بېله غوجله کې اچوي. معمولاً د پسونو او وزو غوجلې له نورو څارویو جلا وي.

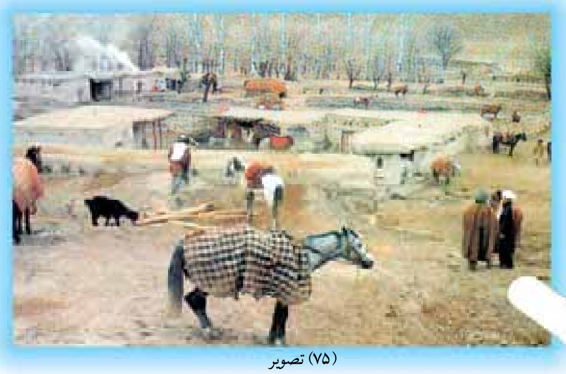
(۷۵) تصویر

۵_ اسطبل (چوپتره): د آس د اوسېدو ځای دی. د دغې غوجلې یوه خوا پرانستې وي. په اسطبل کې د آخور ترڅنګ د آس د افسار (پړي) د تړلو لپاره د لرګي یو پنډ موړی پر ځمکه ټکوهي چې هغې ته (قازغ) یا د آخور موړی وايي.

۶_ کمند: کمند هغه سرکاري اصطلاح ده چې د حکومت د سورلۍ او د لېږد رالېږد د آسونو او کچرو د مجموعې اطلاق پرې کېږي. البته اصلي نوم یې هماغه د اخته خانو مجموعه ده چې په تېرو وختونو کې یې ډېر آسونه هلته تړل او اوبه او دانه یې یوځایي ورکوله. په پسرلي او اوړي کې به د آسونو پاده (کمند) سر تېرو او مېترانو (د آسونو ساتونکو) له وښو نه په ډکو چمنونو کې خرول (پو ول) او چاغول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ - کټاره: د دې غوجلې سر هم خلاص وي او هغه د پسرلي او اوړي په فصلونو کې د څارويو د ساتنې لپاره جوړوي. کټارې د ونو له وچو لرګيو او شاخونو څخه جوړېږي.

په غوجل پورې ځينې اړوندې نکتې.

کله چې له څارويو او د هغو له غوجلو څخه خبرې کېږي نو د هغې سره خامخا د پرانګ، شرمښ او د څارويو د داړلو او خوړلو په هکله هم ډېر نقلونه او کيسې ويل کېږي.

د هغه داړونکي لېوه کيسه د خلکو ياده ده چې د ژمي په شپو کې د ساتونکي سپې له غفلت څخه يې ګټه پورته کړې او د پسونو غوجلې ته ور ننوتلی، يو پسه يې خوړلی او نورې يې زندۍ کړې او وژلي وو، بيا يې د خولې او غاښونو په واسطه راکښلي يو پر بل يې انبار کړي او د هغوی په سر په آسانۍ سره ختلی او توانېدلی و چې د غوجل سوري څخه ټوپ ووهي او وتښتي.

پورتنۍ څرګندونې د ساده او دوديزو غوجلو په هکله وې چې په هغې کې د څارويو پاکوالی او نظافت او روغتياساتنه ډېره کمه رعايت کيدای شي. خو نن ورځ په زياتره سيمو کې لويې طويلې جوړېږي چې په هغې کې هم د طويلو او څارويو پاکوالی او نظافت په ښه ډول سره په پام کې نيول کېږي او هم پکې د څارويو د خوړو کيفيت ګټور او صحي وي چې د مالدارۍ يا د څارويو د فارم په نامه يادېږي.

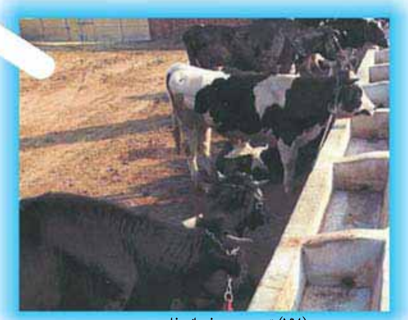

(۷۷) تصوير، د غوبانو فارم

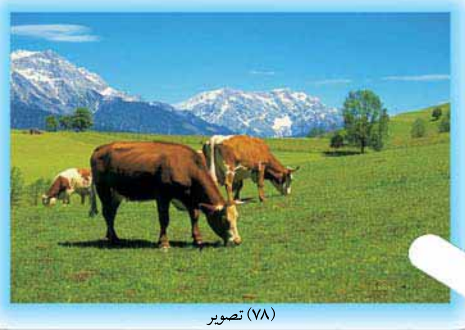

(۷۸) تصوير

(۷۹) تصوير

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په ادبیاتو کې شاعرانو او پوهانو د تاریخ په اوږدو کې د پړانګ، شرمښ او مېږې کیسې، طنزونه او ډېر زیات تمثیلونه بیان کړي دي چې بېلګې يې په لاندې ډول دي:

په دری ژبه:

«گوسفندی از کلیم الله گریخت — پای موسی آبله شد نعل ریخت»

«ترحم بر پلنگ تیز دندان — ستمگاری بود بر گوسفندان»

پر غاښور پړانګ زړه سوی، پر پسونو ظلم دی.

او یا دغه متلونه او مقولې:

میش و گرگ در یک آبخور آب می خورند (تمثیل عدالت) مېږه او لېوه په یو آخور اوبه څښي.

دوستی گرگ و اشتر (دوستی بې تناسب) دلېوه او اوښ ملګرتیا.

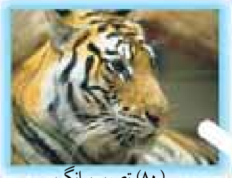

(۸۰) تصویر پړانګ

(۸۱) تصویر، مېږه

(۸۲) تصویر، شرمښ

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د هغو نورو غوجلو چې څاروي پکې ساتل کېږي نمونه واخلي.

پوښتنې

- شپانه خیل پسونه د شپې له خوا په کوم ډول ځایونو کې ساتي؟
- کوم ډول غوجلې د څارویو د ساتنې لپاره ګټورې دي؟
- تاسو او ستاسو دوستان د څارویو د فارمونو د جوړېدو تصمیم لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو څخه د پخوانیو څارویو د ساتنې په برخه کې پوښتنې وکړي او ثبت دې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

کلا، برج او د کوټرو کوټې

ـ تاسو تر اوسه کومه پخوانۍ کلا او د کوټرو کوټه لیدلې ده؟

(۸۳) تصویر، د بلخ بالا حصار

کلا، برج او د کوټرو کوټه زموږ د هېواد له زړو او لرغونو ودانیو څخه دي چې زموږ د خاورې او ځمکې د ساختمانۍ او معمارۍ فرهنګ یو ډول تمثیلوي.

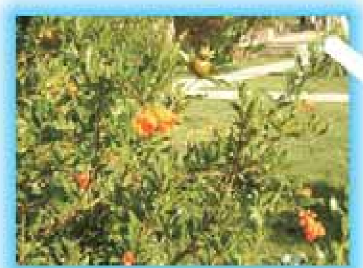

(۸۴) تصویر، په بابر بڼ کې د انارو ونې

(۸۵) تصویر، د بابر حرامسراي (کابل)

په پخوا وختونوکې د حصار یا کلا جوړول زموږ په ګران هېواد کې دود درلود. پاچاهانو، واکمنو، او شتمنو خلکو به د ځان د امنیت د ساتنې لپاره لوړې کلاګانې او مانۍ جوړولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلاګانې هغه کلکې ماڼۍ دي چې لوړ دیوالونه لري او دننه په جلاجلا برخو اوکوچنیو کلاګانو او سراچو باندې وېشل کېږي. هره برخه يې د یوه ځانګړي مقصد لپاره جوړه شوې وي او له هغه څخه ګټه اخېستل کېږي.

(۸۶) تصویر، د دارالامان ماڼۍ (کابل)

کلاګانې، برجونه او پوځي چاوڼۍ

ځینې کلاوې د پاچاهانو، دولتي اراکینو، پوځي افسرانو او سرتېرو د پوځي اډو په توګه کارول کېدلې، چې د هغو په کونجونو کې به لوړ برجونه جوړېدل او څو تنه ساتونکي به له کلاو څخه د ساتلو په موخه هلته کېښناستل. دغه برجونه دايروي شکله او د کلا له نورو دیوالونو څخه يې لوړوالی ډېر و، چې ساتونکي د کلا شاوخوا څارې او دښمن په آسانۍ لیدلی شي.

(۸۷) تصویر، د اختیار الدین کلا (هرات)

(۸۸) تصویر، د بُست کلا او طاق

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸۹) تصویر، د غزني بالا حصار

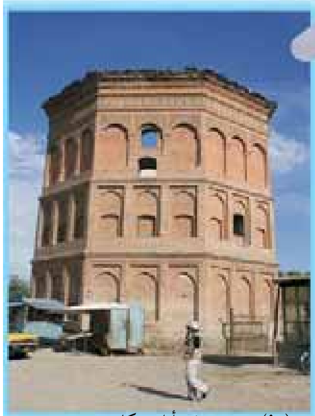
(۹۰) تصویر، د شهرآرا برج/کاپ

زموږ په هیواد کې د دغو سترو کلاګانو بېلګې په (بلخ، کابل، غزني، ګردېز، په هلمند کې د بست او په هرات کې د اختیارالدین کلا ګانې دي چې دغه وروستنۍ یاده شوې کلا زموږ د هېواد د هرات ولایت د تیموریانو د دورې (شاهي کلا) وه. دغه تاریخي کلا، ټینګ او لوړ برجونه لري چې له نیکه مرغه په معاصرو دوروکې د چارواکو د پاملرنې له امله د هغې ویجاړ شوي ځایونه بېرته جوړ شوي دي او تر اوسه روغه پاتې ده.

(۹۱) تصویر، د کابل بالا حصار

دغه تاریخي ودانۍ زموږ د لرغوني هیواد د معمارۍ او فرهنګ سترې نښانې دي.

د کوترو کوټې

زموږ په هیواد کې د نورو لرغونو ودانیو ترڅنګ، چې زموږ د معمارۍ او فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي، هغه د کوترو کوټې دي.

دغه ودانۍ بزګران ددې لپاره جوړوي چې کوترې پکې ځالې وکړي او فضله مواد یې په دغو خونو کې پاتې شي، ترڅو بزګران او کروندګر د کرنې د ځمکو د تقویه کولو لپاره د سرې په توګه ترې ګټه واخلي؛ څرنګه چې د مرغیو په تېره بیا د کوترو فضله مواد د کرنې د ځمکو لپاره د کیمیاوي سرې په پرتله ډېرګټور دي، نو له دې امله زموږ د هېواد په ځینو سیمو او کلیو کې بزګران د کوترو کوټې جوړوي او له هغو څخه ګټه اخلي.

د کوترو کوټې لوړې ودانۍ دي چې د باندنۍ خواوې یې په ښکلو او ظریفو خښتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړې شوي او نقاشي شوي دي او د دېوال په دننه برخه کې يې بېلا بېلې طاقچې برابروي چې کوترې په کې ځالې جوړې او فضله مواد پکې وکړي.

کوترخونې د ځانګړو معمارانو له خوا جوړېږي. په تېره باندېنۍ مخه او نقاشي يې يوازې همدغه معماران جوړوي چې دا دهرچا کار نه دی.

د يادونې وړ ده چې د کوترو مالکان يوازې په ژمي کې د کوترو لپاره خوراکي دانه برابروي او د کال په درې نورو فصلونو کې کوترې پخپله په ځمکو کې ګرځي ، خوراک برابروي او لګښت نه لري.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د کوترو د هغو کوټو په برخه کې چې که په ښاو خواکې يې موجودې وي نوروته معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د کلاګانو ځانګړتياوې بيان کړئ!
- کوترخونې څه ګټې لري ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له مشرانو څخه د تاريخي کلاګانو په هکله چې په خلکو کې مشهورې دي معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچوکې دې وليکي او له ځان سره دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

جوماتونه او کاروان سرایونه

ـ زموږ د هېواد تر ټولو لوی او ښکلی جومات په کوم ولایت کې شتون لري؟

(۹۲) تصویر، د هرات جامع جومات

د جامع جوماتونو، عامه ودانیو، کاروان سرایونو او د مسافرینو د استوګنې ځایونو جوړول زموږ د هېواد د خلکو د لرغوني فرهنګ یوه مهمه برخه ګڼل کېږي.
دغه ځایونه د تاریخ په اوږدوکې د خلکو د ټولېدو او د کاروانونو د اوسېدو او د مسافرو د استوګنې ځایونه وو چې په دغه لوست کې به په هر یوه خبرې وشي.

جامع جوماتونه

زموږ ګران هېواد ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتلو څخه وروسته د لمونځونو او د جمعې لمونځونو د ادا کولو لپاره چې د اسلام د پنځه ګونو اساسونو څخه یو اساس دی، جامع جوماتونه جوړ شول.
دغه ودانۍ د اسلامي ځانګړو معماریو په ډول ډېرې ښکلې او

(۹۳) تصویر، د هرات ښار منظره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښایسته جوړې شوې دي. د لوړو برجونو، ګلدستو او د اوچتو منارو لرونکي دي. په پخوانیو وختونو کې لکه د نن ورځې غوندې د وسایلو امکانات اوآسانتیاوې نه وې، مؤذن به لوړځای ته ورخاته او آذان به یې کاوه چې غږ یې هرچاته ورسېږي.

(۹۴) تصویر د هرات جامع جومات

جامع جوماتونه د دوه یا زیاتو منارونو سره جوړ شوي دي لکه د هرات جامع جومات چې زموږ په جغرافیایي حوزه کې ساری نه لري، دولس منارونه لري.

د یادونې وړده چې جامع جوماتونو دکاشي کارۍ هنر او صنعت لاښکلی کړی دی.

همدارنګه دعیدګاه جوماتونه چې د اختر په ورځوکې د خلکو

(۹۵) تصویر د شاه دو شمشیره جومات

د تولېدو مرکزونه وي زیا تره د ښارونو په شاوخواکې جوړ شوي دي چې په دغه ځایونوکې د اختر لمونځونه ترسره کېږي. ځینې عیدګاه جوماتونه ښکلې او په زړه پورې ودانۍ لري؛ خو ډېر نور یې یوازې محراب او منبر لري او د هغو له شاوخوا څخه دیوالونه را تاو شوي وي. خلک د عیدګاه جوماتونو په انګړکې معمولاً د ناجو او نورې زینتي ونې کېنوي او روزنه یې کوي ترڅو له یوې خوا لمونځ کوونکی ددغو ونو سیورو ته د اختر لمونځونه اداکړي او له بلې خوا څخه د جومات د ښکلا اود هوا د پاکوالي سبب وګرځي.

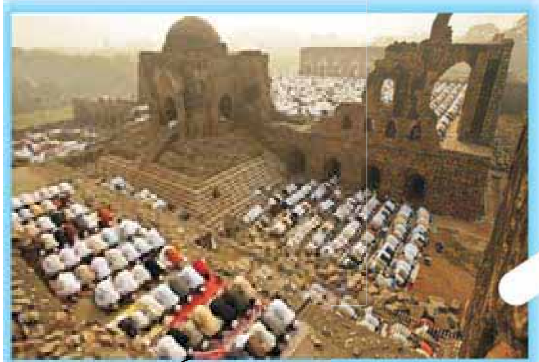
(۹۶) تصویر، دپخوانی عیدګاه جومات

د کابل په ښارکې ددغو جوماتونو له نمونو څخه د حضوري چمن ترخنګ د عیدګاه جومات، د شاه دوشمشیرهٔ ولي جومات، د پل خشتي جومات او داسې نوردي.

د پیغامبرانو، پوهانو، فقیهانو، عارفانو، سیاسي او پوځي شخیصتونو او لویو شاعرانو مقبرې هم په ځانګړي سبک جوړې شوې دي، لکه: په هرات کې دګوهر شاد بېګم، علي شیر نوایی او دخواجه عبدالله انصاري آرامګاه او دهندوستان دسیسرام په ښارکې دشېرشاه سوري مقبره او داسې نورې آرامګاوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رباطونه او کاروانسرایونه

(۹۷) تصویر، د بابر شاه په بڼ کې د کاروانسرای نمونه(کابل)

د عامه ودانیو له جملې څخه یو هم رباط دی چې په تېرو وختونو کې د سوداګرۍ کاروانونو او مسافرو له هغه څخه ګټه اخیسته. له یوه رباط څخه تر بل رباط پورې به منزل په پښو یا د څارویو په شا وهل کېده.

رباطونه د لارو په سر او غیرآبادو ځایونوکې جوړېدل، څو مسافر او کاروانونه د یوې ورځ له منزل وهلو وروسته ماښام هلته واړوي او شپه پکې تیره کړي.

دخلکو د تولېدو د ځایونو له جملې څخه یو بل د کاروانسرای عامې ودانی دي. دغه ودانۍ په ښارونو، کلیو، دښتو او میروکې د لارو پرسر جوړې شوي دي، چې د سوداګرو کاروانونه او مسافرین د سفر په لړکې هلته ورشي او په هوسایني سره خپلې شپې تیرې کړي. کاروانسرای ډېرې خونې او پراخه انګر لري. سوداګر او مسافرین په خونو او د هغوی څاروي د کاروانسرای په بېلوساحوکې شپه تیروي.

(۹۸) تصویر، د باغ بابر د کاروانسرای نمونه(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې زموږ د هېواد د نامتو جامع جوماتونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- نن ورځ ســوداګر او مسافرین د کاروانسرایونو او رباطونو پرځای له کومو ځایونو څخه کار اخلي؟
- ستاسو د سیمې مشهورترین جامع جوماتونه کوم دي!

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشــرانو څخــه د پخوانیو رباطونو د نومونو پوښتنه وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاشي کاري

په پخوانیو وختونو کې د کاشـــي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ســـیمو کې دود درلود؟

(۹۹) تصویر، د خاتون گوهر شاد د گنبدې یوه برخه(هرات)

کاشـــي کاري او حجاري (د مرمرو او رخام) صنعت زموږ د هیواد ښکلی صنعت او هنر جوړوي او اوږد تاریخ لري. ددغه صنعت غوره او ښې بیلگې زموږ د هېواد په گوټ گوټ کې لیدل کېږي.

په جوماتونو کې کاشي کاري

(۱۰۰) تصویر، د باغ بابر مرمرین جومات(کابل)

زموږ د هېواد د ځینـــو جوماتونو یوه ځانگړتیا په هغو کې د کاشي کارۍ د هنر او صنعت کارول دي چې ډېر ظریف، ځـــلا لرونکـــي او ښـــکلي کار پکي شـــوی دی. د هرات جامـــع جومات او په مزارشریف کې د شاه ولایت مآب روضه یې غوره بېلگې دي.

د هرات جامع جومات دکاشي کارۍ هنر او صنعت زموږ د هېواد د تيموريانو د دورې د اسلامي معمارۍ يوه ځرګنده، غوره اوبې ساري بيلګه ده چې نړيوال شهرت لري.

د دغه سترو او پرتمينو ماڼيو کاشي کارۍ له باندني ځلورو اړخونو ښخه تر سترګو کېږي. دننه ديوالونه او منارونه يې هم کاشيو پوښلي دي او دغه کاشي کاري دومره ډېره ده، چې پرله پسې او دايمي مرمت او څارنې ته اړتيالري.

(۱۰۱) د (هرات) دکاشی کاری تصویر

د هرات له جامع جومات ښخه پرته په نورو جامع جوماتونو کې هم کاشي کارۍ شوې دي. د هغو له جملې ښخه په کندهارکې د خرقې مبارکې جومات،په هرات کې د ملکه ګوهرشاد بېګم مقبره او د حضرت خواجه عبدالله انصاري (پير هرات) آرمګاه او نورو ځايونو کې کولی شو چې نومونه يې واخلو.

زموږ په هېوادکې دکاشي کارۍ صنعت او هنر تر اوسه هم دوام مونډلی او دود دی.

د هرات د ستر جامع جومات په ښنګ کې د تاريخي ودانيو د ساتنې د ادارې تر پاملرنې لاندې دکاشي کارۍ

(۱۰۳) تصویر، دگوهر شاد مزار (هرات)

(۱۰۲) تصویر، باغ بابر (کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کاشي جوړولو یوه اداره او کارخانه شته چې له یوې خوا د هرات د جامع جومات د کاشیو مرمت کوي او له بلې خوا د کاشي کارۍ د ارزښتمن صنعت د رامنځ ته کولو، راژوندی کولو، پراختیا ورکولو او تکامل دنده په غاړه لري. په هرات کې (د تاریخي ودانیو د ساتنې اداره) کې د کاشي جوړونې او کاشي کارۍ مسلکي کارپوهان شته چې د تولید ټولې چارې د توږلو، تنظیم او کاشي ګانو نصبول تر سره کوي.

د هرات کاشي کارۍ هم خپل لرغونتوب او پوخوالي ساتلی او همدا اوس نوې لاس ته راوړنې لري. د هغو له جملې څخه د(منظرجهاد) د ځلي بیروني خوا کاشي کاري ده چې په دې وروستیو کې زموږ د ګران هېواد د زامنو له خوا د جهاد څخه دساتنې په نیت جوړه شوې او د ډېرو شهیدانو نومونه په کې لیکل شوي دي.

د دغه ماڼیو او کاشي کاریو صنعت شتون زموږ د هېواد ترټولو نفیس ترینو فرهنګي ننبنو ویاړلې بیلګې ګڼل کېږي.

د هرات او بلخ ولایتونو څخه سربېره د کاشي کارۍ صنعت په استالف او تاشقرغان کې هم دود لري.

(۱۰۴) تصویر، دکاشي لوښي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۰۵) تصویر، د رستم تخت (سمنگان)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد کاشي کاریو د نورو آثارو نومونه واخلي.

پوښتنې

- د کاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر دود لري؟
- زمـوږ په هېواد کـې د پخوانیو تاریخي ودانیو او نویـو معماریو ترمنځ څه توپیرونه شته دي؟

کورنۍ دنده:

- زده کوونکي دې د کاشـي کارۍ صنعـت او هنر د تاریخي لرغونتیا په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

د میناتورۍ هنر

- ستاسو په سیمه کې کومه میناتوري شوې ودانۍ شته؟

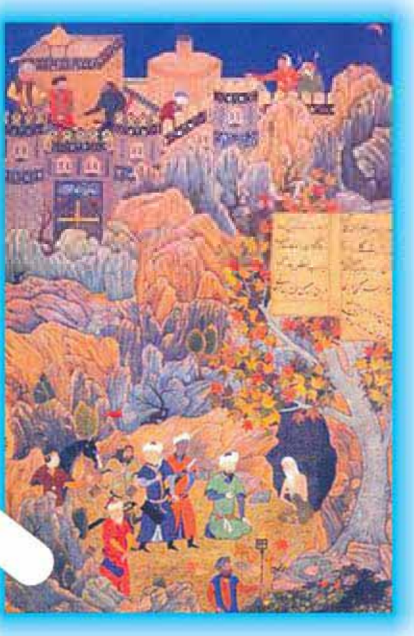

(۱۰۶) تصویر، د میناتوري

(۱۰۷) تصویر، د میناتوري

زموږ د هېواد فرهنګي غوره میراث هغه ودانۍ دي چې د میناتورۍ هنر پکې کارول شوی وي. د انځورګرۍ یا میناتورۍ هنر له ډېرو لرغونو زمانو څخه زموږ په ټولنه کې دود او زموږګران هېواد د تاریخ په یوه ځانګړې زمانه کې لوړو مدارجو ته رسېدلی و. البتــه د هرات د تیموریانو په دوره کې د دغه او نورو ظریفو هنرونو لوړ مدارج ټولو ته ښکاره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۰۸) تصویر، د میناتوري

په معاصره دوره کې میناتوري

په معاصره دوره کې هم د دغه هنر نبنې نبناني په ځینو جوماتونو، مدرسواو دکنفرانسونو په تالارونو کې ترسترگو کېږي. دغه هنر کله له کاشي کارۍ او کله هم د رنگونو په واسطه په دېوالونو، چتونو او تابلو گانوکې کارول کېږي او ترسترگو کېږي.

استادکمال الدین (بهزاد) زموږ په هېوادکې د میناتورۍ د مدرسې بې ساری استاد دی چې د «هرات د نقاشۍ د مکتب» په هنرکې نړیوال شهرت لري.

د دغه هنر د معاصرو استادانو له جملې څخه محمد سعید مشعل غوري هروي دی چې په دغه اړخ کې ترټولو څخه ماهر انځورگر ؤ. استاد مشعل د میناتورۍ په برخه کې ډېر شاگردان روزلي دي، چې همدا اوس هم د هغه د هنر لارې تعقیبوی.

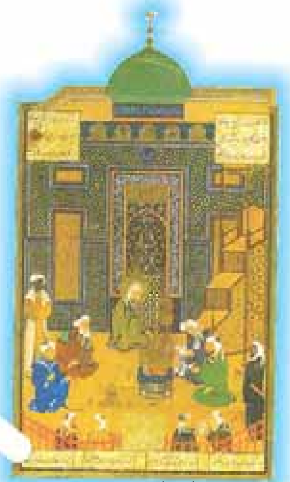

(۱۰۹) د میناتوري تصویر

د هرات ولایت د مَقَر په ښکلي سالون او د هرات ښار په ستر جامع جومات کې د هغه د کاشي کارۍ او میناتورۍ د ارزښتمنو آثارو بېلگې لېدل کېږي. استاد مشعل چې شاعر هم و ځان د بهزاد د مکتب بیا را ژوندی کوونکی گڼي چې د یوه بیت په ترڅ کې داسې وایي:

اگر از دهر ناشادم؛ ولی زین ره بسی شادم
که من احیاگر رسم نگارستان بهزادم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږدهیواد د میناتورۍ د هنر بېلګې

د میناتورۍ هنر زموږ د هیواد په عمومي ودانیو لکه د هرات ستر جامع جومات، د مزارشریف په ښارکې د شاه ولایت مآب روضه او د ځینونورو ولایتونو په ودانیوکې تر سترګو کېږي.

د دغو قیمتي آثارو ډېره برخه د زیاتې تاریخي لرغونتیاڅخه برخمنه ده. په همدې ډول قلمي انځورګري په ډېرو ځایونو لکه خواجه عبدالله انصاري (پیرهرات) د مقبرې ترڅنګ کې د زرنګار کور، د هرات ولایت سالون چې د استاذ مشعل غوري اثر دی اوپه نوروځایونوکې شتون لري.

(۱۱۰) د میناتورۍ تصویر

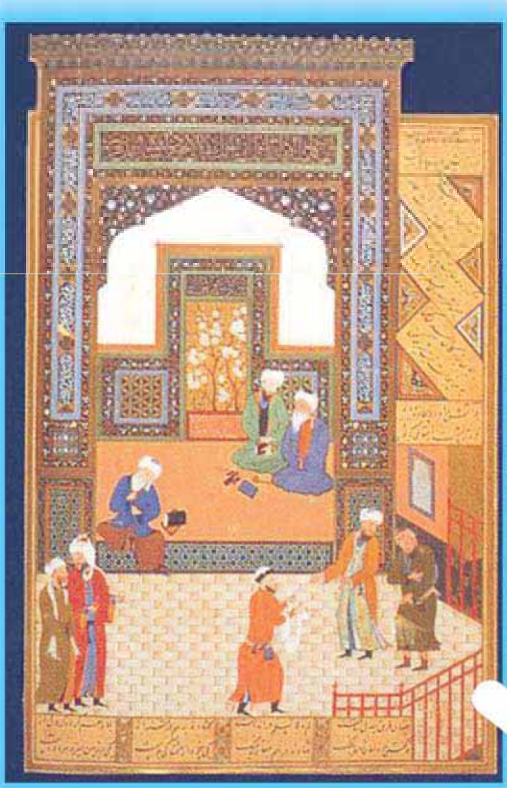

(۱۱۱) د میناتورۍ تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۲) تصویر سنگ هفت قلم

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د میناتورۍ د هغو آثارو نمونه واخلي، چې زموږ په هیواد کې شته دي،

پوښتنې

- «سنګ هفت قلم» زموږ د هیواد په کوم ولایت کې ده او کوم هنر په کې کارېدلی دی؟
- د میناتورۍ په هنر کې په خپل ځای کې د هر رنګ پیژندنه او کارونه څه ارزښت لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلو دمشرانو څخه دکاشي کارۍ په اړه معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي لنډيز

زموږ ګران هېواد افغانستان د استوګنو کورونه ډېر ډولونه لري چې له پخوا څخه دود دي. ځينې يې ډېر محقر او ابتدايي دي لکه: سمڅې او ځينې په لرګيو پوښل شوي او ګنبدي کورونه دي.

نور ډولونه يې څپري کورونه دي چې ديوالونه او بامونه يې د کښکو له څپرونو څخه اوبدل شوي وي چې د ونو او د کښکو له څانګو څخه جوړېږي.

زموږ په هېواد کې کپه، خيمه، خرګاه او کېږدۍ يو ډول نور کورونه دي چې ځينې يې د لرګيو له خادو، کلکو پړو، پنډو ټوکرانو او ليمڅيو، ټغر او له کشيده ټغرو څخه جوړېږي.

کلاګانې، برجونه، کاروانسرايونه او جوماتونه له پخوانيو او لرغونو ودانيو څخه دي، زموږ د هېواد د ودانيو د فرهنګ او معمارۍ وده او ظريفه بڼه تمثيلوي چې د کاشي کارۍ او ميناتورۍ صنعت او هنر پکې په ډېر مهارت سره کارول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

په سیمه او په هیوادکې لېږد رالېږد

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به پوه شي چې د انسان په واسطه د درندو بارونو پورته کول او وړل د هغوی دمعلولیت سبب گرځي. همدارنگه زده کوونکي به په دې مطلب پوه شي چې د نن ورځې په لېږد رالېږد کې که څه هم آسانتیاوې رامنځته شوې دي خود وسایطو په ذریعه د لوگیو، آوازونو او په پایله کې د ژوند چاپېریال دککړتیا د پیداکېدلو سبب گرځي. د څارویو په واسطه دبارونو په لېږد رالېږد کې دژوند چاپېریال نه ککړېږي؛ خو دلېږد رالېږد سرعت سست او کم بار نقلوي.

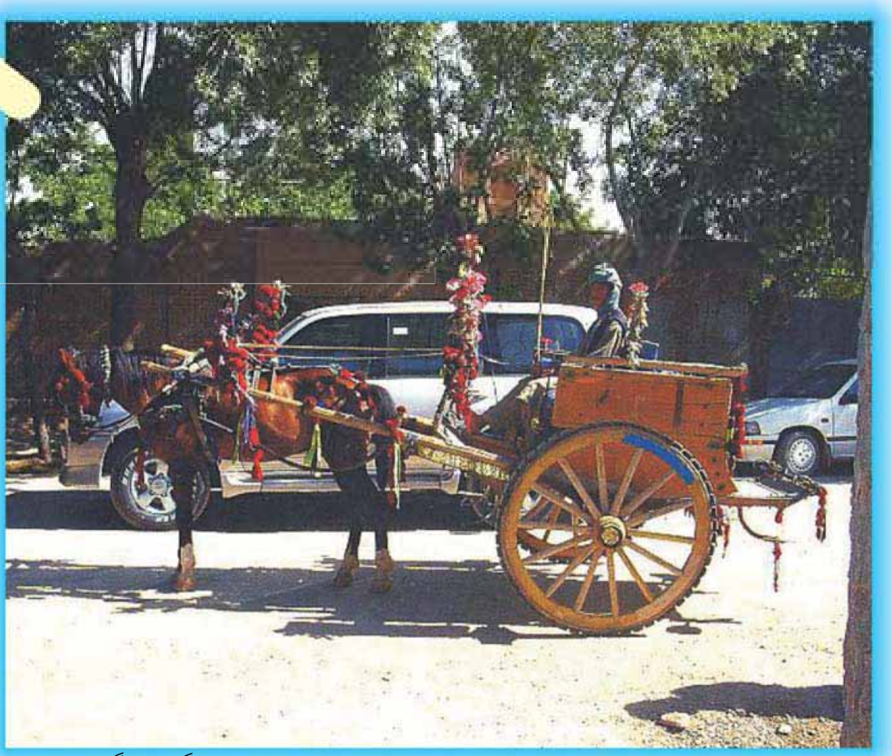

(۱۱۳) تصویر، گل شوې ټانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد

- د انسان په واسطه د بار لېږدولو رالېږدولو په اړه څه پوهېږئ؟

د بار او شیانو په لېږدولو کې د سیمه ییزو دودونو له جملې څخه د انسانانو په واسطه لیږد رالیږد دی چې زموږ د هېواد په ځینو سیموکې تر اوسه پورې په ابتدايي ډول دوام لري او د نوي ټکنالوژی له پرمختګ سره سره هم خلک په پوره ډول نقلیه وسایط په لاس کې نه لري.

(۱۱۴) تصویر

هماغسې چې سپک او درانده کارونه په لاسونو تر سره کوي بار هم، په لاسونو، سر، اوږو او شا باندې وړي.

د اوبو، خوراکي توکو، د سون توکو او د کرنې د محصولاتو لېږد رالېږد انسانانو له ډېر پخوا څخه تر نن ورځې پورې په ډېرو وختونوکې پر خپلو اوږو تر سره کړي دي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي دي؛ لکه لرګي، بوټي او خس چې یې د سون لپاره له غره څخه کورته راوړي دي.

(۱۱۵) تصویر

زموږ د هېواد با غیرته ښځې او پېغلې له غره څخه بوټي، د چینو او ویالو، له ګودرونو څخه د مسینو او ختینو اوبو ډک دیګونه او منګي په شا، سر او اوږو باندې کورته راوړي، له نقلیه وسایطو څخه درانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۱۶) تصویر

بارونه او مالونه زموږ د ځوانانو، سرېو، او هلکانو په واسطه ښکته او پورته کېږي. همدارنګه ځيني کليوال شاوخوا شل کيلو بار له لرې ښارونو څخه کورته په شا راوړي، شپې او ورځې پلې منزل کوي او د خپلې کورنۍ د ژوند د اړتيا وړ لومړني توکي لکه چاى، بوره، وريجې او نورشيان کورته راوړي. همدارنګه په کروندو او کرځايونوکې د بارونو لېږد رالېږد د انسانانو په وسيله له پخوا څخه دود لري. زموږ د هېواد بزګران ډېر با همته دي اوپياوړي متې لري. دوى غنم، جوار، وريشې، شفتل اونورې غلې دانې راټولوي، ګېډې ترې ترې او په اوږو او شا يې درمندونو او يا کورنو ته وړي. په دغه کارونوکې زموږه غيرتي او مېړنۍ ښځې او نجونې هم له نارينه وو سره تل ملګرې اومرستندويه دي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د انسانانو په واسطه د لېږداو نقلولو موارد بيان کړي.

پوښتنې

- د انسانانو په وسيله د بارونو لېږد رالېږد څه ګټې او څه زيانونه لري؟
- په هغه سيمه کې چې تاسو ژوند کوئ، کوم خلک په کوم ډول خوراکي، د سون توکي او اوبه کور ته وړي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشرانو څخه د بار د لېږدولو د لارو چارو په برخه کې چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې دود دي، پوښتنې وکړي، پخپلو کتابچو کې دې وليکي، او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو ويشتم لوست

په لومړنيو وسايطو سره ليږد راليږد

- په هغه سيمه کې چې تاسو ژوند کوئ د بار لېږدونه د کومو وسايطو په وسيله تر سره کېږي ؟

د انسانانو د خوراکي او نورو موادو او د اړتيا وړ توکو لېږد راليږد له ډېر پخوا څخه تر اوسه پورې د يوې لومړنۍ او دايمي مهمې اړتيا په توګه په بېلا بېلو ډولونو دود درلوده.

زموږ په هيواد کې له يوه ځای څخه بل ځای ته د بارونو د لېږدولو لپاره ډېرې وسيلې موجودې دي؛ د بېلګې په ډول دغه لومړنۍ واسطه چګينه، جاله (ټل) د سيند اوبه او کوتره دلته يادولای شو.

۱_ چګينه

د بار د لېږدولو يوه واسطه ده چې د غنمو سترې، وابنه او نورې غلې د لوکولو او ربېلو څخه وروسته يې د کروندې څخه د درمند يا ترکوره په کې لېږدوي.

(۱۱۷) تصوير، چګينه

د چګينې جوړښت

دوه پنډې کندې چې کابو دوه متره اوږدوالی لري او د کلکو لرګيو او خادو په واسطه سره کلکېږي او کراچۍ ته ورته ده خو ټايرونه نه لري. ټايرونه يې هماغه د لرګيو کندې دي چې ورو ورو ښوېږي او د بار په وړلو کې آسانتيا را منځته کوي.

چګينه د دوو ژغ شويو غويانو په واسطه چې د هغو په غاړو کې يې اچولی وي کشول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي. د بدخشان ولایت د راغ په سیموکې د دې لپاره چې زیاتره غرونه یې تېټ او خاورین دي له غرونو څخه دغه لېږدرالېږد دچګینه په واسطه ترسره کېږي.

(۱۱۸) تصویر، تَل

۲_ جاله

جاله یوه کوچنۍ او ساده ډوله بېړۍ ده چې انسانان، څاروي او بار د سیند له یوې غاړې څخه بلې غاړې ته وړي. دلېږدولو دغه سیمه ییزې واسطې ته د هېواد په ختیځو او سهېلي برخوکې جاله اوپه شمالي سیموکې ورته (تِل) او (kema) وایي.

(۱۱۹) تصویر، د بدخشان د راغ دسیند دپاسه دکجاوې تل (هوایي زانګو)

په تِل کې له څلورو لرګیوسربېره، چې پنډې او کلکې تختې یې پرمخ میخ شوې دي، څو خیګونه(مشکونه) له هوا ډکوي او لاندې یې ترې تړي ترڅو ډوبه نه شي. هغه قوي کېبل چې د وارو څنډو ته د سیند په دواړو خواوکې پرمېخ کلک شوی دی د بار په لېږد رالېږد او د جالې د ډوبېدو د مخنیوي په کارکې مرسته کوي. له دغې وسیلې څخه د بدخشان ولایت دکوکچې سیند د آلتینچیلر په سیمه کې او د کونړ ولایت، سروبي او د ننګرهار په بېلا بېلو سیموکې ترې خلک ګټه اخلي. ځینې وختونه له کجاوې څخه هم د هوایي جالې یا زانګو کار اخیستل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ د سیند اوبه ، دلېږد رالېږد د واسطې په توګه

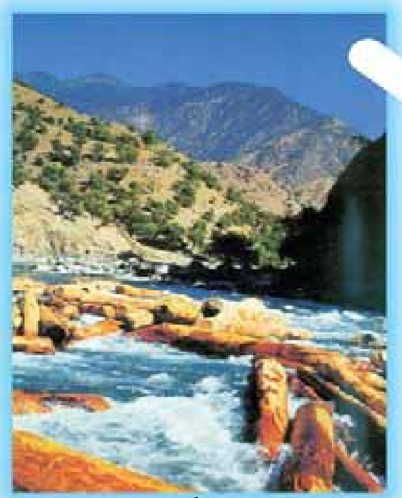

(۱۲۰) تصویر، په سیندکې د لرګو چار تراشې

خلک په ځینو برخو لکه نورستان، فرخار، کشم، یمګان، زردیو، سر غلام او نورو سیمو کې د سیندونو له اوبو څخه د لېږدرالېږد وسیلې په توګه کار اخلي.

پــه دې ډول کله چې څوک وغواړي دســتک(لاړي) او لرګي له پورته ســیمو څخه لاندې سیموته ولېږدوي، هغه په ســیندکې اچوي او د سیند اوبه له خپل بهیر سره سم لرګي کوزې خواته لېږدوي او په هغه ســیمه کې چې یې وغواړي له اوبو څخه یې د باندې باسي.

۴_ لیک وړونکې کوتره

په پخوا وختونوکې پاچاهانو او ســلاطینو د پوځي اوسیاســي موخو لپاره له کوترې څخه د پوسته رسان(ډاک) په توګه کار اخیسته.

په دې ډول چې یوه کوتره به یې له خپلې ځالې له یوه ښاره بل ښار ته یو وړه او ساتله به یې. د بېلګې په توګه له هرا ته به یې کابل ته کوتره راوړه او کله به یې چې وغوښتل یو مهم او عاجل خبر له کابله د هرات ښار ته په چټکۍ ورسوي، نو خبر به یې په کوچني کاغذکې ولیکه او د کوترې په پښه

(۱۲۱) د لیک وړونکې کوترې تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې به يې وتاړه او خوشې به يې کړه. ددې لپاره چې کوتره په طبيعي ډول تل د خپلې ځالې په لور الوزي. له دې امله کوتره به له کابل څخه د هرات پر لور الوته او ځان به يې ځالې ته رساوه او کله به چې هلته ورسېده نوليک به يې ورله له پښې خلاصاوه او لوستله به يې. په دې ډول به يو مهم خبر د کوترې په واسطه ژر رسېده.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې دخپلې سيمې دلېږد رالېږد دواسطو په هکله له يوبل سره خبرې اترې وکړي او وروسته دې دهغو وسايطو نومونه په خپلوکتابچوکې ولیکي.

پوښتنې

- چګينه څه ډول واسطه ده او د بار په لېږدولو کې څومره آسانتيا وې راوړي؟
- نن سبا ليکونه او خبرونه په څه ډول لېږد ول کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لېږد رالېږد د پخوانيو واسطو نوم، چې اوس يې دود لږ شوی دی، دکورنۍ له مشرانو څخه وپوښتي او په خپلوکتابچوکې دې وليکي.

دوه ویشتم لوست

د څارویو په واسطه لیږد رالیږد

- تاسو کله په کچر یا آس سپاره شوي یاست؟

زمــوږ د هیواد خلک له پخوا زمانو څخه تراوســه د لېږد رالېــږد کارونه د حیواناتو په وسیله سرته رســوي. په مسافرتونو، د کرنې محصولاتو او سوداګرۍ مالونو په لېږد رالېږدکې له غوایانو،خرو،اوښــانو، کچرو او آســونو څخــه کار اخلي. په دې لوســت کې د لېږد رالېږد په دغو وســایطو خبرې کېږي.

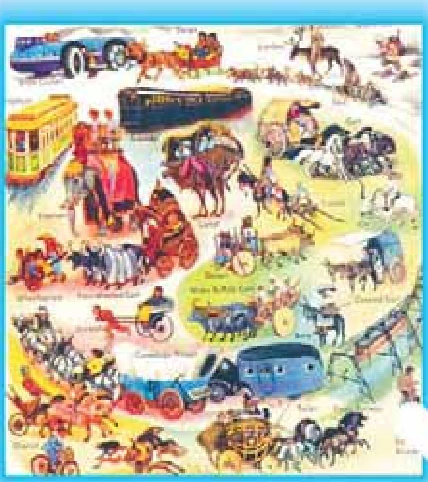

(۱۲۲) تصویر د پېښو د لیږدولو وسیلې

۱_ غوايي او غژګاو

که څــه هم غویان له ډېــر پخوا څخه د غوښو، شــیدو او څرمنو لپاره سا تل او روزل کېــږي، خوله دغــو څارویو څخه د ځمکې په یوې کولو، د چګینه کشولو، دګانې(جوان) ګرځولو، سورلۍ او باربرۍ کې هم کار اخیستل کېږي؛ لکه چې تاسو یې په دې عکسونوکې وینئ.

(۱۲۳) تصویر، خلک د غژګاو په شا باندې(پامیر د نړۍ بام)

(۱۲۴) تصویر، په غویانو باندې د ځمکې قلبه کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ خر

(۱۲۵) تصویر، کلیوال خلک د خره پرشا

له ډیر پخوا زمانو څخه بار وړل او سورلۍ زموږ په هیواد کې په خرو باندې دود وه او ترنن پورې دوام لري. د خره بل نوم درازگوش هم دی. زموږ په فرهنگ کې د خره په اړه ډېرې کیسې، طنزونه اوټوکې شته لکه:

پرخر سپرېدل یوعیب دی اوکوزېدل یې بل عیب. یا: آس یو وار لغت وهي، خر، بیابیا. یالکه په دري ژبه کې چې وایي:

گوش کربفروش گوش خربخر
گوش خربهتر بُوَد ازگوش کر.

۳_ کچر

(۱۲۶) تصویر، قچرې

کچر د چابکۍ مهارت له آس او د بار وړلو پیاوړتیا له خره څخه په میراث اخیستي ده؛ کچر ترټولو غښتلی بارورونکی حیوان دی. له پخوا زمانو څخه خلکو له هغې څخه په بار وړلو او سورلۍ کې گټه اخیستې ده او ددې لپاره چې ډیر غښتلی حیوان دی، نو په پخوا وختونوکې به ترې په سرکاري کمندونو، پوځي لښکرو او جنگي قطعاتو کې کار اخېستل کېده.« سرکاري کچرې دې و تورولې» مشهور متل دی.

۴_ اوښ

(۱۲۷) تصویر، دکوچې جنې

دچاخبره ددښتو او میرو دغه کښتۍ د تاریخ په اوږدوکې د انسان ملگرې او مرستندویه ده. اوښ یو قانع څاروی دی چې اغزي خوري او بار وړي. کله چې اوښ احساس وکړي چې اوږد سفر

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په مخ کې دی، نوخپله ګېډه له اوبو ډکوي او د سفر په اوږدوکې ورو ورو له هغو څخه ګټه اخلي. له دغه غښتلي او دنګ څاروي څخه په باروړلو او سورلۍ کې ګټه اخېستل کېږي. اوښ کينه ناک څاروی دی. د ((اوښ کينه)) زموږ په فرهنګ کې ډېره مشهوره ده.

(۱۲۸) تصوير، سينګار شوی اوښ

زموږ دهېواد په ځينو سيمولکه قرقين، کلدار، اندخوی او آقچه کې اوښان په پوپک لرونکو غاليو سينګاروي. دوه کجاوې په ګلدارو شالونو ښکلې کوي او په ځانګړي ډول يې په اوښ باروي. ناوې او ناوې ته نږدې دوه ښځې د واده په ورځ پر فرش شوو کجاوو کې کښېنوي اوله تنګ ټکور سره يې د زوم کره وړي.
زموږ دهېواد په سويلي سيموکې دغه دود هم ډېردی.
لکه څنګه چې د ناوې د وړلو په وخت کې دغه ښکلې سندره هم وايي چې پيل يې داسې دی:

که... جاوې، آشاليلا ورو. آ... آشاليلاورو

دغه کجاوې د هودج په څېردي چې په تېرو وختونوکې؛ د اوښ یا فیل په وسیله لېږدول کېدې.

دفيل ځانګو هم د هود جونو يو ډول دی.

۵_آس

(۱۲۹) تصوير، ناوې په ډولۍ کې

آس ښکلی څاروی دی چې ډېر ډولونه لري؛ لکه د وزلوبې آس، د نيزه بازۍ آس، پيګه آس، د سورلۍ آس، يابو آس او نور.
د وزلوبې له آس څخه د سورلۍ لپاره هم ګټه اخيستل کېږي؛ هغه په ښکلو يراقونو، زين، نقره کوف لجام يا په ګلدوزي شوي شال او ياليوشونوباندې ښکلی کوي او وربانديې سورېږي. په کليوکې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۰) تصویر

ودونوکي ناوې او زوم په دوو سینګار شوو آسونو باندې سپروي او د ساز او نغمو سره ناوې د پلار له کوره د زوم کورته وړي.

په تاریخ کې نامتو آسونه تېرشوي؛ لکه: د ((رستم رخش))، د ((عوض خان قیر په نامه آس))، د آشورمد (عاشورمحمد)،کټُک Katuk آس او داسې نور.

له آس څخه د ګانې (جواز)په ګرځولو، د ارهټ په تاوولو، په څپرکولو، بار وړلو، درمندونو میده کولو، سورلۍ، ګاډۍ چلولو او نورو کارونو کې ګټه اخیستل کېږي.

ګلداره بګۍ (ګاډۍ)

په پخوا وختونوکې د کابل، مزارشریف، هرات، کندهار، کندز، غزني، جلال آباد، تالقانو، او زموږ د هېواد په نورو ډېرو ښارونوکې ښکلې بګۍ وې. د دوی د آسونو په سر او غاړو به ګنګریګان او ښکلې ځوندې ترل شوي او سینګارشوي به وو. په داسې حال کې چې په دې ګاډیو کې به ځوکسه سپرېدل، په ډېره منده او تېزۍ سره به يې کش کولې. آسونه رشقې، شوتل، بوس، اوربشې او نور وابنه خوري او پرته له دې چې د ژوند چاپېریال ککړ کړي، تل خدمت ته چمتو او تیاردي.

(۱۳۱) تصویر (ټانګه)

وايي: کله چې زموږ د هېواد د خوږ ژبي شاعر(شایق جمال) آس بوس نه خوړل، نو هغه يې په سترګو شنې عینکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۳۲) تصویر

ور وتړلي چې سپین بوس ورته شنه ښکاره شي او په هغو د شنې رشقې خیال وکړي، او وې خوري.

زموږ د هېواد په ډېرو ښارونوکې تر اوسه هم د سورلۍ او باروړلو لپاره له ګاډي ځخه کار اخلي. په پخوا وختونوکې به یې د آسونو ځخه په جګړوکې هم کار اخیسته او سواره نظام اردو به تل په پلې نظام اردو برلاسئ درلود او د لښکر په سرکې به یې حرکت کاوه .

ډاګ او ډاګي

په پخوا وختونوکې حکومتونو له آسونو ځخه په (چاپار) او پوسته رسولوکې کار اخیسته؛ داسې چې په هر یام (د آسونو د روزنې او ساتنې ځای) کې به ځو آسونه په ټاکلو فاصلو کې هر وخت زین شوي اوتیار ولاړ وو، کله به چې چاپار خپلې پوستې سره، په چټکۍ له مخکني یامه، دې یام ته نږدې کېده او د آس په غاړه به یې زنګولې تړلې وې، نو غږ به یې له لرې ځخه یامچي اورېده او مخکې له مخکې به پرخپل آس سپرېده او د لارې ترخنګ به درېده او له رارسېدو سره سم به یې له هغه ځخه خورجینه آخیسته، د خپل آس پر شا به یې ترله او آس به یې قمچین کړ.

(۱۳۳) تصویر ایلچي

آس به په منډو پیل کاوه اوخپل ځان به یې په ډېرې چټکۍ بل ((یام)) ته رساوه. په دې ډول ټولو یا مچیانو به لاره په خپلو زین کړو او چمتوشویو آسونو سره وهله او د پوستې په وړلو کې به ټولو برخه اخیستله او پوسته او نامه به یې بې له ځنډه او ډېر ژر

او په چټکی سره مقصد ته رسوله.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کونکو ونکي دې په خپله سیمه کې دلېږد رالېږد کار کې له څارویو څخه دګټې اخیستنې لارې چارې و وایي.

پوښتنې

- اوښان په څوډوله دي او چټک او ښان څه نومېږي؟
- آسونه په څو ډول دي؟
- که له څارویو څخه نن سبا په بارورلوکې ګټه واخیستل شي څه ګټه او څه زیانونه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دکورنۍ له غړو او نورو مشرانو څخه دڅارویو دلېږدرالېږد په کارکې د پخواني ګټې اخیستنې چلندونو په هکله پوښتنې وکړي او په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درويشتم لوست

په پرمختللو وسايطو سره لېږد رالېږد

- تاسوڅو ډوله موټرپېژنئ؟ تراوسه په الوتکه کې سپاره شوي ياست؟

د لېږد اورالېږد د اړوند وسايطو په اړه په تېرو درسونوکې تاسوته معلومات بيان شول او له پخوا څخه د خلکو په مينځ کې دود و، ساده و، خو ښېګڼه يې داوه چې د ژوندانه چاپېريال يې نه ککړاوه؛ حمل شوي مواد لږ اوسرعت يې هم کمزوری او سست و.

همدارنګه انسان چې د ژوند په ټولو برخوکې د تجدد، نوښت چټکۍ او ډېر غوښتونکی دی، د ليږد رالېږد په برخه کې هم په دې فکر کې و، داسې وسيلې او واسطې جوړې کړي چې هم دهغو په وسيله ډېربار يوسي او هم يې آساني او چټکتيا ډېره وي. په دې موخه يې کراچيوته ټايرونه جوړکړل چې په لومړيوکې ساده وو او ورو ورو بشپړشول، څو ننني پرمختللو وسايطو ته يې لاس رسی پيدا کړ.

هغه وسايط چې انسانانو تراوسه پورې جوړ کړي دي، په لاندې ډول دي:

۱ـ دلېږد رالېږدځمکني وسايط

زنبيل (يوټاير، دوه ټايره لرونکې) لاسي کراچۍ، بايسکل، ډول ډول موټرسايکلونه،

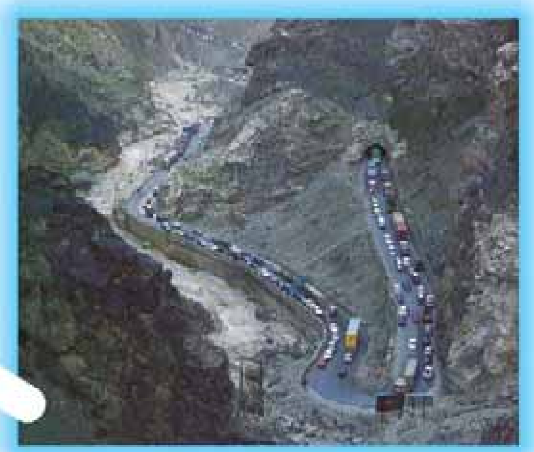

(۱۳۴) تصوير، ماهي پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رکشا،لوی او واړه د باروړلو ډول ډول موټرونه لکه: فلاینګ کوچ، میني بوس، کاستر، سروېسونه، والګا،کرولا، بینز، فیات،فولکس واګن، لیموزین، سوزکي، برقي موټرونه، د اوبو او تېلو ټانکرونه، پوځي وسایط، زغره لرونکی او چاین لرونکی نظامي ټانکونه، د اوسپنې پټلۍ (ریل، اورګاډی) او داسې نور.

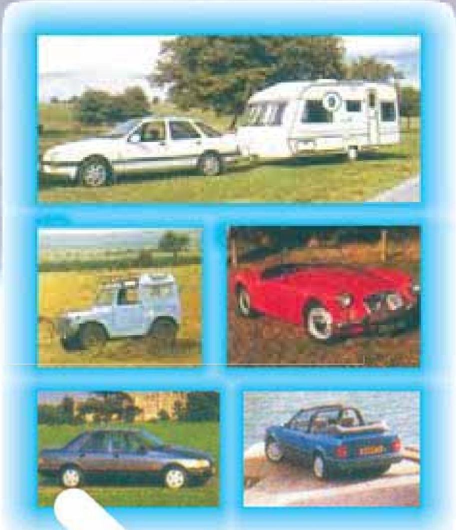

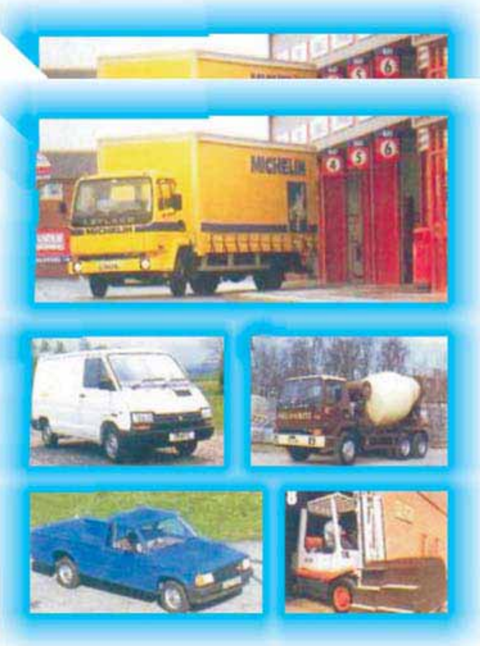

(۱۳۶،۱۳۵) و(۱۳۷)تصویرونه د موترو ډولونه

(۱۳۸) تصویر، په یو موټر سایکل باندې اوه کسان

(۱۳۹) تصویر

(۱۴۰) تصویر

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ سمندري لېږد رالېږد توکي (وسایط)

دلېږد رالېږد بله مهمه وسیله بېړۍ ده چې له بده مرغه زموږ په هیوادکې د سیندونو او بحرونو د نشتوالي له امله له هغې څخه ګټه نه اخیستل کېږي.

(۱۴۱) تصویر، په دریاب کې لویه کشتی

۳_ هوايي لېږد رالېږد وسایط

مسافروړونکې الوتکې، پوځي چورلکې، تېزې جنګي جټ او ډول ډول نورې الوتکې چې له غږ څخه یې چټکې زیاته ده او همدارنګه نورې الوتکې چې ځینې یې مسافرین په هوسا توګه له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي او ځینې الوتکې د پوځي موخو لپاره په کارېږي.

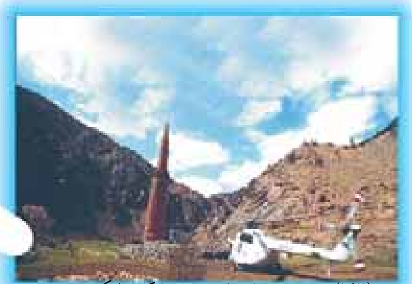
(۱۴۲) تصویر، د منار جام په خواوشاه کې هلیکو پتر

په عمومي توګه د نن ورځې د لېږد رالېږد وسیلو لوګي، لوړ او کېوونکي غږونه د انسانانو داستوګنې چاپېریال نا آرامه او ککړوي.

(۱۴۳) تصویر، د أریانا الوتکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

هــر زده کوونکی دې دننیو پرمختللو وســایطو په برخه کــې خپل معلومات نوروته وړاندې کړي.

پوښتنې

- د لیرد رالیږد پرمختللي وســایط د انســانانو په ژوندکې څه مثبت او منفي اغیزې لري؟
- دلېږد را لیږد ځمکنیو واسطو کومې آسانتیاوې منځ ته را وړي دي؟
- د الوتکو څخه کوم کارونه اخیستل کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د بېړیو او الوتکو د ډولونو په برخه کې معلومات ترلاســه کړي او په بل درسي ساعت کې دې ټولګی ته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپږم څپرکي لنډيز

په سيمو او هېوادکې د بارونو ليږد رالېږد

زموږ په گران هېوادکې اوس هم ځينې خلک پيتې په خپل سر، اوږه او په شا باندې وړي او همدا رنگه د نورو لومړنيو وسايلو څخه لکه: چيگنه، او ټل (جالي) څخه هم د پېټو په ليږدولو کې کار اخلي.

پخوا د ودانيو د لرگيو په ليږدونه کې د سيند له اوبو او د خطونو په استولو کې له کوترو څخه کار اخيستل شوی دی.

زموږ په هېوادکې د پيټو د لېږد او نقلولو عمده وسيلې اوس هم ځينې ځاروي لکه: غوايي،آس، قچر او اوښ دي. د ټکنالوژۍ په وده او پرمختگ سره نن ورځ زموږ خلک له ماشيني وسيلو څخه هم کار اخلي چې د ځمکنيو وسيلو ډولونه يې لکه موټرونه او يا د هوايي واسطو د الوتکو ډولونه ډېر دي؛ خو دا وسايط د ژوند چاپېريال ککړوي په ځانگړې توگه کله چې ډېر زاړه او ورا سته وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

لوبې او ورزشونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د محلي لوبو د ډولونو او د هغې د سرته رسولو په څرنګوالي او د ورزشونوله ډولونوسره بلد شي. د ورزشونو د ډولونو ارزښت اوګټې به وپېژني.

زده کوونکي به د محلي لوبو د دودونو په ارزښت اومقصدونو او د هغې په فرهنګي ارزښت وپوهېږي.

زده کوونکي به هغه ورزشونه چې روغتیا ته زیان رسوي وپېژني او د سیالیو په مزایاوو باندې چې په نړیواله سطحه ترسره کېږي، وپوهېږي.

دلوبو د سرته رسولو له لارې زده کوونکوته ډیوالي او مرسته کولو روحیه منځ ته راځي.

(۱۴۴) تصویر وزلوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلرویشتم لوست

سیمه ییزې لوبې

- ستاسو په سیمه کې کومې لوبې دود دي؟

سیمه ییزې لوبې بیلابیل ډولونه لري چې له ډېرو پخوا زمانو راهیسې زموږ دهیواد په گوټ گوټ کې، د ځوانانو، ځلمیانو، نجونو او هلکانو په منځ کې دود لري. چې ځینې یې په لاندې ډول دي:

(۱۴۵) تصویر، کوچنی جنی د ټال د زنگلو په حال کې

بو!بو! گل چې؟، اله داد، چندری، سیلوی (جزنک بازی) اکوبکو، غېږنیول؟ سپین هډوکي، ډې (ډنډه کیلک) پای پران، کاغذپران، سترگه پټونی، توپ ډنډه، خوسی، د غره څخه ښکته رابښویدل یخمالکي، لیوه او پسه، ډبلی لوبه، ټنډه خره (چرې غورې)، تیږه غورځول، پیشه کان، ټال خوړل، غولکی ویشتل، نښه ویشتل، دکاني ویشتلو سیالي، منډې وهل، ډول ډول توپ بازي، لامبو وهل او نور...

(۱۴۶) تصویر، هلکان او لیندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوبو موخې او ګټې

(۱۴۷) تصویر، د هېواد د اهل هنود و د لرګي لوبه

په بشري ټولنه کې د هرې لوبې رامنځته کېدل او دودېدل د يوه هدف او مقصد لپاره دی.
ځينې لوبې هغه مهارتونه دي، چې د خلکو په ورځني ژوندکې څه ناڅه آسانتياوې رامنځته کوي؛ لکه نښه ويشتل، توپ وهل، منډې او داسې نورې.

ځيني لوبې د بوختيا او تفريح لپاره وي. انسانان دسترپاو د له منځه وړلو لپاره هغه لوبې او فعاليتونه سرته رسوي، چې خوښي او خوشحالي راوړي.

(۱۴۸) تصویر، د چوګان لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هیوادکې لوبې ډېر ډولونه لري چې تاسو دهغې ډېرشمېر پېژنئ، خوبیا هم دلته ځینې سیمه ییزې مشهورې لوبې تاسو ته درپېژندل کېږي:

خوسی (لگد جنگ)

له اتوځخه تر لسو تنو هلکان یا زلمیان پکې گډون کوي.

د لوبې د ترسره کېدو لارې چارې: لومړی زلمیان د دوه میرانو ترمشرۍ لاندې په دوو ډلو وېشل کېږي.

یوپاک، پراخ او هوار میدان، چې تیږې او نور شیان ونه لري، د لوبې لپاره غوره کېږي. میدان په دوو برخو وېشل کېږي. د میدان د کرښو په شاکې ځایونه ټاکل کېږي او په یوې خواکې د خاورو یوه ډېرۍ جوړېږي. دغې ډېرۍ ته د یوه گروپ یوتن درول کېږي چې هغه ډیرۍ ځوک ورانه نه کړي. د خاورو دغه ډیرۍ باید دمقابل ټیم د یوه تن له خوا ورانه شي، خو دغه ډیرۍ قوي او پیاوړی ساتونکی لري. دې کس ته خوسی وایي. د خوسي لوری (گروپ) غواړي چې مقابل لوری وسوزي. که چېرې مقابل لوری بریالی شو چې د خاورو ډیرۍ ورانه کړي نو یوه نمره اخلي؛ د هرې ډېرۍ ورانول یوه نمره لري. او که چېرې خوسي وسو نو هماغه گروپ بدلېږي. د دغه کار لپاره بل گروپ غوره کېږي. په دې ډول دغه لوبه دوام کوي. د خوسي لوبه ډېره سترې کوونکې لوبه ده. په یوه پښه ترسره کېږي، باید لوبه کوونکی خپله پښه دشا له خوا په یوه لاس ټینگه کړي او

(۱۴۹) تصویر، لگد جنگ(خوسی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل سیال ته په جگړه ورشي. دغه لوبه په اوږه او په یوه لاس ترسره کېږي. خپل سیال په زنگانه اړوي او وهلی یې هم شي. دغه لوبه دومره په زړه پورې او ستړې کوونکې ده چې له یو ساعت وخت یادوه ساعته زیات دوام کولی نه شي او یو یادوه نوبته دواړو مخالفو ډلو ته رسېږي او پس له هغه څخه لوبه پای ته رسېږي.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپلو منځو کې د خوسې د لوبې د کولو په هکله خبرې وکړي.

پوښتنې

- د خوسې سیمه ییزه لوبه څنگه تر سره کېږي؟
- کومې لوبې او ورزشونه روغتیا لپاره گټه او کومې لوبې زیان لري، لیندی (غولک) څنگه ده؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د ډول ډول لوبو د گټو په هکله خپل نظرونه او معلومات په مفصل ډول سره ولیکي او ټولگي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

لامبووهل

ستاسو څه ډول لامبوزده ده؟

لامبو وهل د ځوانانو د دوديزو لوبو او ورزشـونو يو ډول دی. دغه لوبه او ورزش ځانګړی ارزښـت لري. زیاتره هغه خلک له لامبو وهلو سـره بلد وي چې کورونه يې د سیندونو یا لویو ویالو غاړو ته نږدې پراته وي.

لامبو وهل له تفريح څخه برسـېره د انسـان روغتیا او سلامتی ته ډېره ګټه لري. لامبو وهل ډېر ډولونه لري چې دهريو زده کول يې پوره تمرين او ډېر وخت غواړي.

د لامبووهلو دوديز ډولونه په لاندې ډول دي:

(۱۵۰) تصوير، لامبووهل

قولاچه، چونګشي(بقه يي) ته ورته، د پښو، شا په تخته، د تختې له پاسه،مشک والا، په‌کدو سـپور او نور؛ لکه چې وموويل لامبووهل هغه لوبه ده چې ډېرمشـق، تمرين او لازم مهارت غواړي؛ له دې امله ځوانان تل په ډله ییزه توګه لامبوکوي چې د ډوبېدو د خطر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۵۱)تصویر، انتر کانتیننتال هوتل (کابل)

د پېښېدو پر مهال له یوبل سره مرسته وکړي او یوبل وژغورلای شي.

دیا دوني ورده چې په تېزو اوبو او گرداو ونو کې باید له لامبو وهلو څخه ډډه وشي؛ په ځانگړې توگه هغه څوک چې لامبو وهلو کې ښه مهارت ونه لري، باید چې له لامبو وهلو څخه ډډه وکړي.

زیاتره ژوي له لامبو وهلو سره بلددي. په ډېرو اوبو او ژورو سیندونو کې، پرته له دې چې ډوب شي، په آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو څخه تېرېږي.

یادونه

کله چې څوک وغواړي د آس په سپرلۍ له لویو سیندونو څخه چې ژور وي، تېرشي، دتېرېدوپرمهال د آس رکابونه راټولوي او د زین پرسر(قاش) یې اچوي او آس په ډېرې آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو وځي. څوکه رکابونه لکه پخوا غوندې ځوړند وي، دلامبو وهلو پرمهال د آس پښې د رکابونو په منځ کې بندېږي او آس لامبو نشي وهلی چې په هغه وخت هم آس او هم سپری دواړه په اوبوکې ډوبېږي. د لامبو وهلو سیالۍ به پخوا دکابل په ښارکې د بابر شاه بڼ او باغ بالا په حوضونو کې جوړېدې. د اوبو ژوروالي به د ډنډ (حوض) په هره برخه کې توپیر

(۱۵۲)تصویر، بند امیر(بامیان)

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود یعنې له یوه متر څخه نیولې تر څلورو او پنځو مترو پورې ژوروالی یې درلود. د ډنډ په منځ کې له یوه سره بل سره ته قوي کېبلونه غځېدلي او کلک شوي وو او د ستړ یا پرمهال به ځوانانو او واترپول کوونکو لوبغاړو هغه کلک نیول او دمه به یې کوله چې ډوب نشي.

همدارنګه د قرغي بند، د سیستان جهیل، د باغ بالا حوضونو او په بند امیر کې به هم د لامبو لوبې او د کښتۍ چلولو سیالۍ تر سره کېدې.

موږ دلته د اوبو په اړه خومتلونه راوړو.

- اوبه ترستوني، زوی ترپښو لاندې.
- اوبه په ډانګ نه بېلېږي.
- د زورور اوبه پورته درومي.
- دري: آب نادیده موزه کشیدن خطاست.

(۱۵۳) تصویر، د باغ بالا هوټل او رستورانت(کابل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې دخپلې سیمې د لامبو وهلو د دود په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- لامبو وهل څه ګټه لري؟
- که څوک د لامبو وهلو مهارت ونلري او لامبو وهي د کوم خطر سره مخامخ کېږي؟
- څاروي څه ډول لامبو وهي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لامبو د نورو ډولونو په هکله د کورنۍ له مشـــرانو څخه پوښتنه وکړي، په کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غېږنیول (پهلواني)

- تاسو تر اوسه پورې د پهلوانی یا غېږې نیولو ننداره کړې ده؟

زموږ په هېوادکې د ورزش او غېږنېولو بېلا بېل ډولونه دود لري چې د هغو له جملې څخه چېنکي، مخامخ غیږ او پهلوانی نومونه اخیستلای شو.

دلته به د بېلګې په توګه د غېږ په غېږ او چېنکي غېږنیونې تاسوته د روپېژندل شي.

- غېږ په غېږ

پهلواني یا سیمه ییزې غېږې زموږ د هیواد له لرغونو دودونو څخه دی چې زموږ د خلکو د فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي. سیمه ییزې غېږنیونې تاریخي او ملي ارزښت لري او ټول خلک له هغو سره مینه لري، آن سپین ږیری سړي چې که د غېږنیونې توان هم ونه لري، خو د غېږنیونې په مراسمو کې د ننداري لپاره هرو مرو ګډون کوي.

د غېږنیونې لوبې زیاتره د خوښۍ او خوشحالی په ورځوکې ترسره کېږي.

لکه: په نوي کال، اخترونو او د جمعو په ورځوکې. دغه لوبې د ځانګړو قواعدو او اصولو تابع وي چې د هغو پر بنسټ جوړېږي. دغه لوبې په هغه ډګرکې ترسره کیږي، چې نندارچیان په یوه لویه دایره کې له پهلوانانو چار چاپېره ناست وي او د لوبې ننداره کوي. غېږنیونې لوبه د دوو پهلوانانو ترمنځ ترسره کېږي. د پهلوانانو د مبارزې بهیر کله ساعتونه اوږدېږي او له دواړو خواو و څخه یوهم نشي کولی پربل برلاسي شي.

هر پهلوان د غېږنیونې پرمهال یو پټو تر ملا تړي. څوسیال یې له هغه کمربنده ونیسي او مقابل لوري ته ګوزار ورکړی. پهلوانان د دغو غېږو په بهیرکې یوازې په لاسونو او پښو سره خپل زورونه آزموي او د بل لوري ملا او متې راکاږي او په خپلو پښو د پهلوانی چلونه تر سره کوي، هربودا حق نه لري چې په خپلو لاسونو د سیال پښې ونیسي او یایې غاړه تاوه کړي.

په پخوا وختونو په کابل ښارکې ډېر نامتو پهلوانان وو چې د نړیوال المپیک په لوبوکې یې ګډون کاوه او ویاړنې مډالونه یې ځان او هیوادته ګټلي دي. لکه: پهلوان نظام، دریکاخانی رحیم، پهلوان ابراهیم، پهلوان احمدجان، پهلوان رحیم زرګر، پهلوان شجاع او نور...

چینکي غېږ نیوني

چینکي غېږ نېونی هم زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو له ډلې څخه ګڼل کېږي. دهغه د جوړېدو لاره داسې ده چې دواړه پهلوانان وړینې قاقمې اغوندي. لنګی تر ملا تړي او په ډګرکې په مبارزه پیل کوي. دواړه لوري په هڅه کوي چې یو پر بل یرغل وکړي او یو بل له ګریوان څخه ونیسي او کش یې کړي، «سغري ګردان» وکړي په اوږه یې واړ وي او یا یې په زنګون واخلي او پرېبنو یې، په کوشک (لغته) ووهي او ډېر کوښښ کوي څو خپل سیال پرځمکه وولي او پر شایې څملوي. څکه د سیالۍ وړلو شرط پرځمکه د مقابل لوری پرشا چپه کول دي.

کله چې یو بل په دې ډول پرځمکه څملوي او د میدان مشر دا ومني، نو ملاستی (لویدلی) پهلوان بایلونکي او وهغه بل ګټونکی ګڼل کېږي.

د میدان مشر چې په خپله تجربه کار پهلوان وي هم قضاوت کوي او هم د پهلوانانو د سیالیو په وخت کې له سرغړوني او ناندریو څخه مخنیوی کوي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د غېږ نېولو ډولونه بیان کړي.

پوښتنې

- تاسو د پهلوانی څو ډوله سیالۍ پېژنئ؟
- زموږ د هېواد په کومو سیمو کې سیمه ییزې غېږ نیونې دود لري؟
- په لېسه او یا ستا سو په ټولګي کې داسې ځوانان شته چې پهلواني کوي؟
- د کابل ښار پخواني نامتو پهلوانان څوک وو؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له غړو څخه د سیمه ییزو غېږنېونو د سیالیو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوه ویشتم لوست

په بېلا بېلو لوبوکې ملي ټیمونه

- زموږ په هېوادکې څو ډوله لوبې دود لري؟

له ســیمه ییزو لوبو سربېره چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې د خلکو په منځ دود وې، رسمي او نړیوالو لوبو هم دود درلود.

(۱۵۴)تصویر، پهلوانی

(۱۵۵)تصویر، فوتبال

(۱۵۶)تصویر، جیدو

د افغانستان دکرکټ ملي لوبډله دکرکیټ په حال کې

زموږ په هېوادکې دوډیزې رسمي لوبې زیاتې دي او په هره برخه کې ځینې ځوانان ځلېدلي دي. هغه بدني لوبې چې په ډله ییزه او کله هم د دوو سیالو ډلو ترمنځ ترسره کېږي او زموږ په هېوادکې دود لري، په لاندې ډول دي: فوټبال، فوتسال، د (چمن پرمخ او دکنګل پرمخ) هاکي، واليبال، هندبال، باسکتبال، بايسکل ځغلول، غره ته ختل، کرکټ، ساکر او داسې نور.

هغه لوبې چې په دوو تنو ترسره کېږي لکه: پنګ پانګ، ټینس، بد منتن، او نورو څخه عبارت دي. همدارنګه زموږ په هېوادکې نورې لوبې لکه: تکواندو، بوکس، کانفو،کراته، جيدو، هوشو پهلواني، ضرب ميل، کيک بوکس او نور دي.

زموږ په هېوادکې یو شمېر نور دروند وزنه ورزشونه دود لري چې ډېر زور غواړي لکه: وزن پورته کول، پرې کشول، وزلوبه، تېره اچول، آس ځغلول او نیزه بازي.

(۱۵۷)دبلیارد تصویر

(۱۵۸)تصویر، واليبال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پهلوانۍ لوبه چې زموږ په هیواد کې ډېره لرغونتیا لري، همدا اوس یې رسمي بڼه نیولې او د سیمې په کچه ددغه لوبې ځینې پهلوانان پېژندل شوي دي.

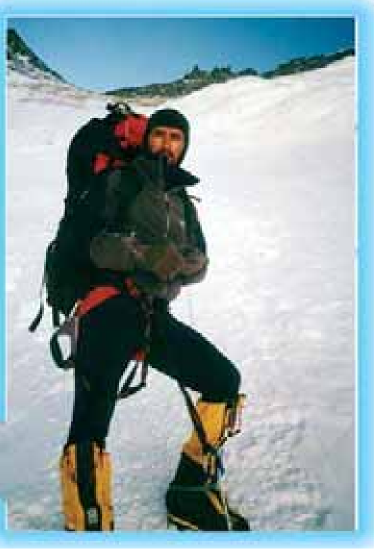

(۱۵۹) تصویر، غرختونکی ځوان

هغه لوبې چې په یوازې ځان ترسره کېږي او یو لوبغاړي خپل استعداد او ځواکمني ښکاروي، په لاندې ډول دي لکه: د نېزې، گلولې او دیسک اچول، د گلف لوبه او نور.

په غرونو کې د گرځېدلو لوبه هم زموږ په

(۱۶۰)تصویر، باسکتبال

(۱۶۱) تصویر، د وزن پورته کول

(۱۶۲)تصویر، دتینس لوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد کې دود ده. د هېواد ډېر ځوانان په ډله ييزه توگه د لوړو غرونو سرونو ته خېژي.

يادونه: ډېرې لوبې د انسان د روغتيا لپاره گټورې دي، خو ځينې يې روغتيا ته زيان او خطر هم لري چې د بدن غړو ته درنه ژوبله پېښېږي او په اوږده موده کې د بدن غړي معيوب او له منځه ځي لکه: وزن پورته کول، وزلوبه، تېږه (ډبره) غورځول، بوکس، او نورې رزمي لوبې.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د نورو لوبو او ورزشونو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ورزش څه گټې لري؟
- کوم ډول نوښتونه د ورزشونو له پرمختگ سره مرسته کولای شي؟
- آيا تاسې او يا ملگري مو په پام کې لرئ، چې کومه ورزشي ډله جوړه کړئ؟
- تاسو په کومه لوبه کې استعداد او وړتيا لرئ؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د نورو نړېوالو ورزشونو په هکله له نورو سرچينو څخه معلومات ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

د نړیوال المپیک په لوبوکې زموږ د هېواد د لوبغاړو بریا او لاس ته راوړنې

تاسوپوهېږئ چې زموږ ځوانانو په ۲۰۰۸ م کال کې د تکواندو په ورزش کې غوره مډالونه هېواد ته راوړل.

افغانستان د المپیک نړیوالې کمیټې غړیتوب لري. د لومړي ځل لپاره زموږ د هېواد لوبغاړو په ۱۹۳۶ م کال د برلین د المپیک په لوبو کې ګډون وکړ. له هغه مهاله تر اوسه پورې یې یو ولس ځلې د المپیک په دوبنی لوبو کې ګډون کړی دی.

(۱۶۳) تصویر انعام ګټونکی ځوان

له هغو ستونزو سره سره چې په وروستی لسیزو کې زموږ په هیواد کې موجودې وې، په هغو لوبو کې چې زموږ لوبغاړو ګډون کړی دی، ښې نتیجې یې ترلاسه کړې دي. د ۲۰۰۸ م کال په لوبو کې چې په اندونیزیا کې ترسره شوې زموږ د هېواد څلورو پهلوانانو په کې ګډون کړی و چې یو د سرو زرو او یو د برونزو مډالونه تر لاسه کړل.

(۱۶۴) تصویر مدال ګټونکی ځوان

په ۲۰۰۸ م کال د چین د المپیک په لوبوکې زموږ لوبغاړي بریالي شول چې د تکواندو په لوبه کې د لومړي ځل لپاره په تاریخ کې ښه مډال ترلاسه کړي. همدا شان زموږ د کرکټ ټیم په ۲۰۰۸ م کال د امریکې په نیو جرسي، بریتانیا، تانزانیا او آسیایي لوبو کې لومړی مقام ترلاسه کړ.

زموږ د هیواد د ځوانانو د فوټبال ټیم د نړیوال جام او آسیایي ټاکنیزو او مقدماتي لوبوکې د سیمې د ځواکمنو هېوادونو پر وړاندې ښه وځلېدل. که څه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ هېواد ونه شو کولی چې د خپلې ګروه څخه پورته وخېژي خود خپلو سیالانو په وړاندې دلوبډلې د ښو لوبو په ترسره کولو، دهیواد په دننه او بهرکې دکار پوهانو دستاینې او ددې لوبډلې دمینه والو دهیلو سبب شو.

نورو ورزشونو هم زموږ په هېوادکې د پام وړ پر مختګونه کړي دي.

ورزش او بې ساري بریالیتوب: زموږ یو هیواد وال پر بایسکل باندې له تېرلې نړۍ راتاو شو او دغه سفرېې د بهرنیو چارو له وزارت څخه پیل کړ او دکابل – کندهار د سړک له لورې هرات او وروسته ایران ته ولاړ. دغه سفرېې یونیم کال وخت ونیو. په دغه موده کې د ایران، ترکیې، بلغاریې، یوګو سلاویا، اتریش، چک، جرمني، هالنډ او د فرانسې له هېوادونو تېرشو، امریکا او د ملګرو ملتونو د سازمان مقرته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د لوبغاړو د نورو ورزشي بریاوو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- زموږ د لوبغاړو ورزشي بریاوې په سیمه او د نورو هېوادونو په منځ کې څه ارزښت لري؟
- د نړۍ کوم هېواد په نړیوالو لوبوکې ترټولو لوړ مقام لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نړۍ د تر ټولو غوره لوبغاړو په برخه کې لیکلي معلومات ترلاسه کړي او په بل ساعت کې دې له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داووم ځېرکي لنيز

لوبې او بدني روزنه

سيمه ييزې لوبې بېلابېل ډولونه لري چې زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې په ماشومانو، تنکيو ځوانانو او ځوانانو کې له پخوا څخه دود دي.

لامبو وهل زموږ د ځوانانو سيمه ييزه دوديزه لوبه ده چې د هغوی د روغتيا او سلامتۍ لپاره ډېره ګټوره ده .

غېږ نيول زموږ د هېواد د سيمه ييزو لوبو او ورزشونو يو ډول دی چې اوږده سابقه لري. د سيمه ييزو ورزشونو څخه پرته د سيمې او نړيوال ورزش هم د ځوانانو ترمنځ دود لري. لکه: فوټبال، کرکټ، هاکي، واليبال او داسې نورې لوبې.

اخځليکونه

۱ـ پوهاند دکتور محمد افضل بنو وال، دکابل پوهنتون استاد، فولکلور شناسي، لومړی چاپ ۱۳۸۷ کابل. انتشارات سعيد.

۲ ـ پوهندوی دکتور سيد اکرام الدين حصاريان، دکابل پوهنتون استاد، دماسترۍ دورې درسي کريکولم، دژبو او ادبياتو پوهنځی، ۱۳۸۸ او ۱۳۸۹ هـ.ش کال.

۳ـ اسدالله شعور، ترانه های کهسار.

۴ـ دخلکو تفکر، دکتور عارف عثمان او عبدالحميد عاطف، چاپ دپښتو څېړنو نړيوال مرکز، دافغانستان دعلومو اکاډيمي.

۵ـ ضرب الامثال او حکم، ضرب المثلونه، دکتور عنايت الله شهراني دکابل پوهنتون دښکليو هنرونو دپوهنځی پخوانی استاد.

۶ـ د انټرنټ نه تصويرونه

۷ـ جرګه، دسرحدونو، قومونو او قبايلو چارو وزارت خپرونه، شپږم‌ګڼه، ۱۳۸۸ کال وری ـ غويی ـ لېندۍ ـ مرغومي ـ تله ـ لړم.

۸ـ جانش، د سرحدونو، قومونو او قبايلو چارو وزارت، خپرونه ۱۳۸۹، په نورستاني ژبه د ذکرشوي وزارت خپرونه- سرطان - سنبلې- جدي- حوت خپرونه.

۹ـ دتيبو کلتور او فرهنګ، ليکوال محقق بسم الله حقمل، دويم چاپ جدي ۱۳۸۳ هـ. ش حليمي پرينتينګ ايجنسي.

۱۰ـ دتصويرونو تهيه او عکاسي، دملي ګالری، ملي آرشيف، دکابل لرغونی ښار، دبابرشاه بن، دنوي ښار دانتيک فروشی دکانونه، د يغمان چندل بايي څخه

۱۱ـ هرات ديروز، امروز، مجيد فدائيان، رضا نظري آهاري، دديپلوماسی دتاريخ او اسنادو مرکز، دپسرلي لومړی چاپ ۱۳۸۵.

۱۲ـ فصلنامه فرهنګي وپژوهشي دفرهنګ او ځوانانو دوزارت خپرندويه ټولنه. شماره اول سال ۱۳۸۵ هـ ش.

۱۳ـ دپېچ درې دپښتنو ولسي دودونه، غلام سرور ګلاب زی صافي ۱۳۸۶ هـ.ش.

۱۴- د انټرنټ څخه عکسونه.

۱۵- فرامرز، سيدعبدالله، يادداشتونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library